

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

Θέμα πτυχιακής εργασίας:

Βυζαντινοί και Μεταβυζαντινοί Ναοί και Μοναστήρια
στην ευρύτερη περιοχή του Νομού Καρδίτσας.

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: Ευαγγελία Βούζα

A.M. B2013061

ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Θεόδωρος Παππάς

Καθηγητής

ΕΠΟΠΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

Βιγελμίνα Ζάχου

Π.Δ.407/80

ΚΕΡΚΥΡΑ 2018

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	3
Εισαγωγή.....	4
Κεφάλαιο Πρώτο: Η Ιστορία του Νομού Καρδίτσας.....	6
1.1 Ιστορική Επισκόπηση, Διοίκηση, Εκκλησία, Πολιτισμός, Κάστρο Φαναρίου	6
1.1.1 Βυζαντινή περίοδος.....	6
1.1.2 Οθωμανική (μεταβυζαντινή) περίοδος.....	8
1.1.3 Διοίκηση.....	9
1.1.4 Εκκλησία – πολιτισμός.....	9
1.1.5 Μνημείο: Κάστρο Φαναρίου.....	11
Κεφάλαιο Δεύτερο: Ιερές Μονές και Ιεροί Ναοί Νομού Καρδίτσας.....	18
2.1 Ιερές Μονές Νομού Καρδίτσας.....	18
2.1.1 Ιερά Μονή Αγία Τριάδα Σάϊκας Αγράφων.....	18
2.1.2 Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννου Προδρόμου Παλιουρίου	18
2.1.3 Ιερά Μονή Γενεσίου Θεοτόκου Μεσοβουνίου.....	20
2.1.4 Ιερά Μονή Γενεσίου της Θεοτόκου Κωστή Κουμπουριανών.....	20
2.1.5 Ιερά Μονή Γενήσεως της Θεοτόκου Κορώνας	21
2.1.6 Ιερά Μονή Γενήσεως της Θεοτόκου Νεράϊδας	24
2.1.7 Ιερά Μονή Ελεούσας Λυκουσάδας.....	25
2.1.8 Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Ρεντίνας	31
2.1.9 Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Πέτρας Καταφυγίου	35
2.1.10 Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σπηλιάς Κουμπουριανών	41
2.1.11 Ιερά Μονή Μούχας.....	42
2.1.12 Ιερά Μονή Παναγίας Πελεκητής Καρίτσας	50
2.2 Ιεροί Ναοί Νομού Καρδίτσας.....	53
2.2.1 Ιερός Ναός Αγίας Μαύρας Φαναρίου	53
2.2.2 Ιερός Ναός Αγίου Αθανασίου Φαναρίου	53
2.2.3 Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου Αγίου Ακακίου.....	54
2.2.4 Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου Νεοχωρίου	55
2.2.5 Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου Πορτής	56
Συμπεράσματα.....	57
Βιβλιογραφία.....	59

Ευχαριστίες

Η παρούσα πτυχιακή εργασία πραγματοποιήθηκε, χάρη στη συμβολή ορισμένων ανθρώπων.

Αρχικά, θα θελα να ευχαριστήσω τον κύριο Θεόδωρο Παππά κυρίως για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, για να μελετήσω και να ερευνήσω ένα τόσο ενδιαφέρον θέμα σχετικά με τους Βυζαντινούς και Μεταβυζαντινούς Ναού και τα Μοναστήρια στην ευρύτερη περιοχή του Νομού Καρδίτσας.

Στη συνέχεια, θα ήθελα από καρδιάς να ευχαριστήσω την κυρία Βιχελμίνα Ζάχου για την υπομονή της, την καθοδήγηση της και τις πολύτιμες συμβουλές της κατά τη διάρκεια υλοποίησης της πτυχιακής μου εργασίας.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω στην κυρία Παρασκευή Σδρόλια, προϊσταμένη των βιβλιοθηκών Καρδίτσας για την ενθάρρυνση της, αλλά και την καθοδήγηση της στη διαδικασία συγκέντρωσης της επιστημονικής μου βιβλιογραφίας και στην κυρία Στεργιούλη Ευανθία για τις συμβουλές της και την ηθική της υποστήριξη.

Θα θελα, επίσης, να απευθύνω τις ευχαριστίες μου στους γονείς μου και στον αδελφό μου, οι οποίοι με στήριξαν στις σπουδές μου με διάφορους τρόπους, προκειμένου να επιτύχω το στόχο μου.

Εισαγωγή

Ο νομός Καρδίτσας (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:9) είναι ένας χώρος πολιτισμού και αποτελεί πεδία μνήμης και πόλο έλξης για το κοινό, συμβάλλοντας στην πολιτισμική, οικονομική και τουριστική ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας. Βυζαντινές εκκλησίες και μοναστήρια λειτουργούν ακόμα σαν τόποι προσευχής και λατρείας για τους σύγχρονους πιστούς.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία χωρίζεται σε δυο κεφάλαια. Στο πρώτο γίνεται μια σύντομη αναφορά στην ιστορία της Καρδίτσας. Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιείται μια οικιστική ανάπτυξη στην περιοχή του νομού Καρδίτσας (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:10) κατά τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο και περιγράφεται συνοπτικά η διοικητική οργάνωση, αλλά και η συμβολή της Εκκλησίας στην ανάπτυξη των τεχνών και των γραμμάτων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι σημαντικότεροι και αντιπροσωπευτικότεροι βυζαντινοί και μεταβυζαντινοί ναοί και μοναστήρια, τα οποία διαδραμάτισαν σημαντικό πνευματικό, κοινωνικό και οικονομικό ρόλο στη ζωή του τόπου. Στην ευρύτερη περιοχή του Νομού Καρδίτσας οι Ιερές Μονές που συναντήσαμε στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο είναι οι εξής: Ιερά Μονή Αγία Τριάδα Σάϊκας Αγράφων, Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννου Προδρόμου Παλιουρίου, Ιερά Μονή Γενεσίου Θεοτόκου Μεσοβουνίου, Ιερά Μονή Γενεσίου της Θεοτόκου Κωστή Κουμπουριανών, Ιερά Μονή Γεννήσεως της Θεοτόκου Κορώνας, Ιερά Μονή Γεννήσεως της Θεοτόκου Νεράϊδας, Ιερά Μονή Ελεούσας Λυκουσάδας, Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Ρεντίνας, Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Πέτρας Καταφυγίου, Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σπηλιάς Κουμπουριανών, Ιερά Μονή Μούχας, Ιερά Μονή Παναγίας Πελεκητής Καρίτσας. Αντίστοιχα, οι Βυζαντινοί και Μεταβυζαντινοί Ναοί είναι οι εξής: Ιεροί Ναοί Νομού Καρδίτσας, Ιερός Ναός Αγίας Μαύρας Φαναρίου, Ιερός Ναός Αγίου Αθανασίου Φαναρίου, Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου Αγίου Ακακίου, Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου Νεοχωρίου, Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου Πορτής.

Αρκετά από αυτά συγκαταλέγονται ανάμεσα στα αξιολογότερα δείγματα εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής, ενώ ο πλούσιος τοιχογραφικός τους διάκοσμος, τα ξυλόγλυπτα τέμπλα και οι φορητές εικόνες τους σκιαγραφούν με τρόπο γλαφυρό την

εξέλιξη της τέχνης και των διαφόρων μορφών καλλιτεχνικής έκφρασης κατά τους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους. Στον τομέα της κοσμικής αρχιτεκτονικής και ειδικότερα των μεγάλων οχυρωματικών έργων ξεχωριστή θέση, όχι μόνο για την περιοχή του νομού Καρδίτσας, αλλά και για ολόκληρη τη δυτική Θεσσαλία, κατέχει το επιβλητικό και πολύ καλά διατηρημένο φρούριο Φαναρίου.

Κεφάλαιο Πρώτο: Η Ιστορία του Νομού Καρδίτσας

1.1 Ιστορική Επισκόπηση, Διοίκηση, Εκκλησία, Πολιτισμός, Κάστρο Φαναρίου

1.1.1 Βυζαντινή περίοδος

Η περιοχή του νομού Καρδίτσας διαθέτει μεγάλη ποικιλία εδαφών, (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:85) από τον εύφορο κάμπο μέχρι τις δύσβατες ορεινές εκτάσεις με το έντονο ανάγλυφο, γεγονός που οδήγησε σε διαφορετικές μορφές ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στις περιοχές αυτές στη βυζαντινή περίοδο δεν μπορεί να εκτιμηθεί ικανοποιητικά παρά μόνο για το πρόσφατο τμήμα της, εκείνο της υστεροβυζαντινής περιόδου, ενώ για τις προηγούμενες οι πηγές είναι λιγιστές και οι ανασκαφικές έρευνες ανύπαρκτες.

Η παλαιοχριστιανική εποχή (4^{ος} – 6^{ος} αι.), οπότε ίσχυε κατά ένα μεγάλο μέρος η *pax romana*, αποτελεί την τελευταία φάση της ζωής των αρχαίων πόλεων. Στην πεδινή περιοχή έχουν εντοπισθεί λείψανα οικισμών των παλαιοχριστιανικών χρόνων στη Ματαράγκα, τη Συκεώνα και τη Φίλια, όλα σε θέσεις σημαντικών αρχαίων πόλεων, οι οποίες δεν επιβίωσαν στη βυζαντινή περίοδο. Οι πιο γνωστές πόλεις της ύστερης αρχαιότητας σύμφωνα με τις βυζαντινές πηγές ήταν η Μητρόπολη και οι Γόμφοι, τοποθετημένες στα ριζά της ορεινής περιοχής των Αγράφων. Στην ίδια περιοχή εντοπίζονται σημαντικοί οικισμοί όλων των περιόδων, οι περισσότεροι από τους οποίους σχετίζονται με ένα δρόμο, γνωστό από την αρχαιότητα, με κατεύθυνση βορρά – νότου. Η ανακάλυψη του παλαιοχριστιανικού τειχισμένου οικισμού στο Καλλίθηρο, που κτίστηκε την εποχή του Ιουστινιανού με υλικά της αρχαίας οχύρωσης, δείχνει για μια ακόμη φορά τη σημασία αυτού του δρόμου.

Οι παλαιοχριστιανικοί οικισμοί της περιοχής φαίνεται ότι ερημώνονται σταδιακά, όπως συμβαίνει με πολλούς άλλους οικισμούς του ελληνικού χώρου, από τους οποίους ορισμένοι εξαφανίζονται, ενώ νέα κέντρα αναφύονται στις επόμενες περιόδους σε ασφαλέστερες περιοχές. Σημαντικό ρόλο στις μεταβολές αυτές έπαιξε η κάθοδος σλαβικών φύλων και άλλων επιδρομέων που δημιούργησαν ανασφάλεια στην ύπαιθρο. Για την περιοχή της Καρδίτσας είναι αδύνατον να σκιαγραφήσουμε

προς το παρόν τους τρόπους μετασχηματισμού των αρχαίων οικισμών, διότι δεν υπάρχουν καθόλου στοιχεία από τον 6^ο έως τον 12^ο αιώνα. Υπάρχουν ενδείξεις επισκευής ορισμένων αρχαίων φρουρίων, όπως του Βλοχού, της Μεταμόρφωσης και άλλων, σχετιζόμενων με την πορεία μιας οδού δίπλα στον Ενιπέα, που ένωνε διαγωνίως τις κύριες οδούς Τρίκαλα – Λάρισα και Λάρισα – Φάρσαλα, χωρίς ωστόσο να μπορεί να προσδιορισθεί επακριβώς η χρονική περίοδος αυτών των επισκευών.

Στα τέλη του 12^{ου} αιώνα χρονολογούνται δυο νομισματικοί θησαυροί, τυχαία ευρήματα, από τις περιοχές του Προδρόμου και της Μαγούλας. Δεν είναι γνωστό αν συνδέονται με κατοίκηση, αλλά αποτελούν ενδείξεις της επικοινωνιακής σημασίας που αποκτούν αυτές οι περιοχές, όπως είναι γνωστό και από άλλες πηγές. Συγκεκριμένα, στην υστεροβυζαντινή περίοδο, μετά το 1204, αναπτύσσονται κεντρόφυγες δυνάμεις στη βυζαντινή αυτοκρατορία που αναδεικνύουν τη σημασία των ελληνικών επαρχιών. Η ανάπτυξη του Δεσποτάτου της Ηπείρου με πρωτεύουσα την Άρτα, που επικοινωνούσε με την κεντρική και νότια Ελλάδα μέσω της Αργιθέας, έφερε τη δυτική Θεσσαλία στο προσκήνιο. Οι δρόμοι που οδήγησαν στις σημαντικές πόλεις του Δομοκού και των Φαρσάλων περνούσαν από τον κάμπο της Καρδίτσας, ενώ η ανάγκη ελέγχου της σημαντικότερης διάβασης της Πίνδου κοντά στο Μουζάκι οδήγησε στην κατασκευή της οχύρωσης του Φαναρίου. Η προνομιακή θέση του κάστρου αυτού του παρείχε επιπλέον και τον έλεγχο της οδού από την νότια Ελλάδα προς τα Τρίκαλα, αφού διέθετε ορατότητα προς το μεγαλύτερο μέρος του κάμπου της δυτικής Θεσσαλίας. Το στοιχείο αυτό καθιστούσε το Φανάρι στενά συνδεδεμένο με την άμυνα των Τρικάλων, της σημαντικότερης πόλης της Θεσσαλίας την περίοδο αυτή.

Γύρω από το Φανάρι θα υπήρχαν και άλλες εστίες κατοίκησης, (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:86) σε όλη την ημιορεινή ζώνη που έφθανε μέχρι το εύφορο οροπέδιο της Νεβρόπολης και διέθετε το πλεονέκτημα της ύπαρξης καλλιεργήσιμων εδαφών και συγχρόνως εύκολου καταφυγίου. Μικρή ένδειξη αποτελεί η αναφορά της Κερασιάς στα συμβόλαια της μονής Λυκουσάδας (14^{ος} αι.). Πρόσφατη έρευνα στον ερειπωμένο οικισμό της Μπελάγιας, έξω από το Νεοχώρι, αποκάλυψε λίγα στοιχεία για τον οικισμό αυτό που απορροφήθηκε τον 16^ο αιώνα από το Νεοχώρι και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως υπόδειγμα για τη μετοίκηση σε δεκάδες άλλα παλιοχώρια της περιοχής. Οι αιτίες μετοίκησης των πληθυσμών εντοπίζονται

συνήθως σε επιδημίες, από τις οποίες γνωστότερη είναι η πανούκλα που εμφανίστηκε στην περιοχή με ιδιαίτερη ένταση στην περίοδο της Σερβοκρατίας, τον 14^ο αιώνα.

Δεν είναι γνωστές από τις πηγές άλλες κατοικημένες θέσεις της περιοχής στην υστεροβυζαντινή περίοδο. Αρκετά όμως τοπωνύμια της Καρδίτσας αναφέρονται στα χρυσόβουλλα επικύρωσης της ιδιοκτησίας των μεγάλων μονών της δυτικής Θεσσαλίας, της Παναγίας Λυκουσάδας και της Θεοτόκου των Μεγάλων Πυλών, κυρίως στην περιοχή μεταξύ Φαναρίου και Τρικάλων (Μαγούλα, Μαγουλίτσα, Αγναντερό, Καλογριανά). Είναι γνωστό ότι οι μεγάλες μονές συγκαταλέγονταν στους σπουδαιότερους ιδιοκτήτες γης την περίοδο αυτή – από κοινού με κρατικούς αξιωματούχους – και από το φαινόμενο αυτό δε θα μπορούσε να εξαιρεθεί ο πλούσιος κάμπος της Καρδίτσας. Στις ιδιοκτησίες αυτές θα υπήρχαν οπωσδήποτε μικροί οικισμοί για την κατοικία των καλλιεργητών, οι οποίοι στις ταραγμένες περιόδους θα κατέφευγαν στα οχυρά των ημιορεινών περιοχών. Από τους οικισμούς αυτούς είναι πιθανό ότι εξελίχθηκαν αρκετά μεταγενέστερα χωριά. Αργότερα, αρκετή καλλιεργήσιμη γη πέρασε στην ιδιοκτησία των μεγάλων μονών Δουσίνου και Κορώνας, αφού ο θεσμός της μεγάλης μοναστηριακής ιδιοκτησίας επιβίωσε και στη μεταβυζαντινή περίοδο.

Τέλος, σημαντική ένδειξη για το ενδιαφέρον που προκαλεί η περιοχή αυτή τον 14^ο αιώνα αποτελεί η ίδρυση της επισκοπής Φαναρίου, που στην αρχή λεγόταν Καπούας και Φαναρίου και αργότερα, τον 16^ο αιώνα, ανυψώθηκε σε αρχιεπισκοπή με τον τίτλο Φαναρίου και Νεοχωρίου.

1.1.2 Οθωμανική (μεταβυζαντινή) περίοδος

Έμμεσα εξάγεται το συμπέρασμα ότι οι σημαντικότεροι οικισμοί τόσο των Αγράφων όσο και του κάμπου – ανάμεσα τους και η ίδια η Καρδίτσα – υπήρχαν στην υστεροβυζαντινή περίοδο (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:86), αφού αναφέρονται στην πρώτη οθωμανική απογραφή του 1454 με τα ονόματα που είχαν έως πριν μερικές δεκαετίες. Οι ίδιοι οικισμοί επιζούν σε όλη την περίοδο της οθωμανικής κατοχής, ενώ δημιουργούνται και νέοι, κυρίως στις πεδινές περιοχές. Οι Οθωμανοί προσπάθησαν να δημιουργήσουν συνθήκες ασφάλειας, ώστε να συνεχισθεί η οικονομική παραγωγή των πληθυσμών που είχαν κυριεύσει και ως ένα βαθμό το

κατόρθωσαν. Η ισορροπία διαταρασσόταν τις περιόδους των επαναστάσεων και κυρίως σε εκείνες του 19^{ου} αιώνα, οπότε δημιουργήθηκαν και οι περισσότερες καταστροφές στην περιοχή της Καρδίτσας.

1.1.3 Διοίκηση

Το μεγαλύτερο στρατιωτικό και διοικητικό κέντρο της οθωμανικής περιόδου ήταν το Φανάρι (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:86), ενώ σταδιακά εξελίσσεται και η Καρδίτσα που μετατρέπεται σε πόλη τον 19^ο αιώνα. Οι περιοχές του Φαναρίου – Αργιθέας και των Αγράφων αποτελούσαν ιδιαίτερες επαρχίες που υπάγονταν στον πασά των Τρικών, ενώ μέρος των πεδινών περιοχών ανήκε διοικητικά στον καζά της Λάρισας. Στα ορεινά δόθηκαν αυτονομίες και ειδικά στα Άγραφα ιδρύθηκε το πρώτο αρματολίκι του ελληνικού χώρου, που σήμαινε ότι οι κάτοικοι διατηρούσαν ένοπλα τμήματα για τη φύλαξη της περιοχής. Εδώ δημιουργήθηκαν ειδικές συνθήκες ανάπτυξης, ώστε να διατηρείται αρκετή κτηνοτροφία που ήταν απαραίτητη για τον εφοδιασμό της Κωνσταντινούπολης και των άλλων μεγάλων πόλεων σε τρόφιμα. Στις ορεινές περιοχές δεν κατοικούσαν Τούρκοι, παρόλο που μεγάλο μέρος της γης ανήκε στο σουλτάνο ή σε αξιωματούχους και οι κάτοικοι συγκέντρωναν μόνοι τους, τους φόρους. Η διασφάλιση της ελεύθερης επικοινωνίας πεδινών και ορεινών, που ήταν από τους ουσιώδεις όρους της συνθήκης του Ταμασίου (1525), καταδεικνύει τη μεγάλη σημασία που είχε δοθεί στη ανάπτυξη της κτηνοτροφίας, η οποία στο μεγαλύτερο μέρος της είχε νομαδική μορφή (τσελιγκάτα).

1.1.4 Εκκλησία – πολιτισμός

Η αυτοδιοίκηση, οι αρματολοί και η Εκκλησία, που ως γνωστόν αποτελούσαν τους μεγαλύτερους συνεκτικούς φορείς του Ελληνισμού (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:87) γνώρισαν μεγάλη ανάπτυξη στην περιοχή της Καρδίτσας. Ειδικά, στην περιοχή των Αγράφων, όπου υπήρχαν ευνοϊκές συνθήκες, λειτούργησε μεγάλος αριθμός μοναστηριών, τα οποία απέκτησαν αρκετή περιουσία και βοήθησαν στην ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών, ιδρύοντας σχολές και καλώντας

σημαντικούς καλλιτέχνες. Οι αξιόλογες προσωπικότητες που αναδείχθηκαν σ' αυτή την περιοχή έγιναν πρόκριτοι, ιερωμένοι, αρματολοί, καλλιτέχνες ή έμποροι συνδέθηκαν με τους ισχυρούς της εποχής στην Κωνσταντινούπολη ή στις παραδουνάβιες ηγεμονίες και διέδωσαν τη φήμη των Αγράφων σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο.

Τα μοναστήρια ιδρύθηκαν τον 16^ο αιώνα, τα περισσότερα στη θέση παλαιότερων, των οποίων έχουν χαθεί τα τεκμήρια. Ακολουθώντας τα πρότυπα των μονών των Μετεώρων και της μονής Δουσίκου, συνδέθηκαν από νωρίς με σημαντικά πρόσωπα της Εκκλησίας και άλλους ισχυρούς της περιοχής, εμπόρους ή προκρίτους, οι οποίοι τα ενίσχυσαν. Κτίστηκαν σε προφυλαγμένες περιοχές, αλλά κοντά στις οδικές αρτηρίες της εποχής και έπαιξαν σημαντικό ρόλο στο περιβάλλον τους. Το μεγαλύτερο μοναστήρι της μεταβυζαντινής περιόδου, η μονή Κορώνας, ιδρύθηκε κοντά στα μέσα του 16^{ου} αιώνα και ακολούθησαν οι μονές Πέτρας και Ρεντίνας, καθώς και δεκάδες άλλες μικρότερες. Τα καθολικά τους ανήκουν στον τρίκογχο αθωνίτικο τύπο που διαδόθηκε μέσω του Αγίου Όρους, ο οποίος στις μικρότερες μονές κτίζεται συνεπτυγμένος, χωρίς εσωτερικούς κίονες και με χαμηλωμένο κεντρικό θόλο. Τα χαρακτηριστικά αυτά ορίζουν τον τύπο των μονών της Πίνδου ή τύπο της μονής Καραϊσκάκη, τα οποία αποτελούν το χαρακτηριστικότερο δημιούργημα των μαστόρων των Αγράφων, ενώ διαδόθηκε και σε γειτονικές περιοχές. Για τον τύπο αυτό δημιουργήθηκε ιδιαίτερο εικονογραφικό πρόγραμμα, από σύμπτυξη εκείνου του αγιορείτικου τύπου- όπως το συναντούμε στις μονές Δουσίκου και Πέτρας – που περιέχει όμως όλες τις θεμελιώδεις αρχές του προγράμματος του βυζαντινού ναού. Το πρόγραμμα αυτό απαντά για πρώτη φορά ολοκληρωμένο από το συνεργείο των Ιωάννηδων στη μονή Βλασίου (1644) και στη συνέχεια σε πολλά καθολικά της περιοχής. Οι ενοριακοί ναοί ακολουθούν απλούστερους τύπους, αλλά συχνά φέρουν σημαντική διακόσμηση.

Στις εκκλησίες και τα μοναστήρια των Αγράφων (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:88) έδρασαν σημαντικοί καλλιτέχνες, ζωγράφοι, ξυλογλύπτες και αρχιτεκτονικοί, οι περισσότεροι από τους οποίους δημιούργησαν εργαστήρια στην ευρύτερη περιοχή. Οι γνωστότεροι ζωγράφοι είναι οι ιερέας Δροσινός από το Φανάρι και οι δύο Ιωάννηδες, οι οποίοι άφησαν μαθητές που εξάπλωσαν τη φήμη της ζωγραφικής των Αγράφων σε μεγάλη έκταση. Κοντά σ' αυτούς μετακλήθηκαν και οι άλλοι σημαντικοί καλλιτέχνες, όπως ο Δανιήλ στη μονή Κορώνας, ο ανώνυμος

ζωγράφος της μονής Πέτρας, ο Ιωάννης της μονής Ρεντίνας, ο ιερέας Θεόδωρος από την Αγιά και πολλοί άλλοι. Η μεγαλύτερη καλλιτεχνική δραστηριότητα σημειώνεται τον 17^ο αιώνα, ιδιαίτερα στο πρώτο μισό, μειώνεται αισθητά στον 18^ο, ενώ τον 19^ο φθίνει λόγω των αναστατώσεων που παρατηρούνται. Στο σύνολο της η τέχνη των Αγράφων κρίνεται ως ιδιαίτερα αξιόλογη τόσο σε ποιότητα όσο και σε ποσότητα, χαρακτηρίζεται σε σημαντικό βαθμό από ομοιογένεια και ευδιάκριτη φυσιογνωμία και από πολλές απόψεις υπερέχει καλλιτεχνικά από εκείνη άλλων περιοχών του ελληνικού χώρου. Η υπεροχή αυτή οφείλεται στη σύνδεση των καλλιτεχνικών ρευμάτων μέσω της Εκκλησίας με τις ανώτερες σχολές που υπήρχαν στο χώρο – σχολές ανωτάτου επιπέδου, γνωστές σε όλη τη Βαλκανική – στις σπουδαίες εκκλησιαστικές προσωπικότητες που έδρασαν εδώ, καθώς και στην οικονομική επιφάνεια των αρχόντων, προκρίτων, εμπόρων ή άλλων, που χρηματοδότησαν την καλλιτεχνική δημιουργία.

Η συντριπτική πλειοψηφία των παλιών ναών σώζεται στην περιοχή των Αγράφων και ανήκαν κυρίως σε μοναστήρια. Στα χωριά του κάμπου υπήρχαν επίσης αξιόλογες εκκλησίες, αλλά αυτές που διασώθηκαν ως τις μέρες μας χρονολογούνται στην πλειονότητα τους στον 19^ο αιώνα, μετά τη χορήγηση των προνομίων από την Υψηλή Πύλη. Με εξαίρεση του Αγίου Δημητρίου στο Βλοχό (16^{ος} αι.) και του Αγίου Γεωργίου στη Μέλισσα (17^{ος}), καθώς και λίγων εκκλησιών του 18^{ου} αιώνα, όπως της Λεύκης, των Καλογριανών, του Δασοχωρίου και της Φίλιας, οι υπόλοιπες ενοριακές εκκλησίες των χωριών ξανακτίστηκαν τον 19^ο αιώνα στον τύπο της μεγάλης τρίκλιτης βασιλικής, συνήθως θολοσκέπαστης, όπως συμβαίνει σε όλα τα αναπτυγμένα κέντρα του ελληνικού χώρου. Οι σημαντικότεροι ναοί είναι εκείνοι των Καμινάδων, του Παλαμά, της Γελάνθης και του Προδρόμου. Αυτοί διακοσμήθηκαν, όπως και οι υπόλοιποι, με μεγάλη αφηγηματική διάθεση και χαρούμενα χρώματα από μετακινούμενες κομπανίες της Βόρειας Ελλάδας, κυρίως Σαμαριναίους, αφού δεν μας είναι γνωστοί ντόπιοι ζωγράφοι από την εποχή αυτή.

1.1.5 Μνημείο: Κάστρο Φαναρίου

Σε έγγραφο της, η 7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων μας πληροφορεί *«Το Φανάρι είναι γνωστή βυζαντινή πόλη, που κτίσθηκε στη θέση της αρχαίας Ιθώμης*

και συνέχισε να αναφέρεται και την εποχή του Ιουστινιανού με το όνομα αυτό». Το όνομα Φανάρι είναι γνωστό κυρίως τον 14ο αιώνα (Δήμος Ιθώμης:10), οπότε είχε ονομαστούς άρχοντες και ήταν έδρα επισκοπής (Επισκοπή Φαναριού και Καπούης). Το Μάρτη του 1289 γίνεται γνωστό από χρυσόβουλο του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β' του Παλαιολόγου, (Δήμος Μουζακίου, Επίσημη Διαδικτυακή Πύλη) που επικύρωνε την είσοδο της μοναχής Υπομονής στο Μοναστήρι «Ελεούσα» της Λοξιάδας. Η Υπομονή ήταν σύζυγος του Σεβαστοκράτορα της Θεσσαλίας Ιωάννη Α'. Επίσης, αναφέρεται το 1304, όταν η Δέσποινα της Ηπείρου Άννα κατέλαβε το φρούριο «Φανάρι» του Χωριού. Κυρίως όμως έγινε γνωστό από το ορκωμοτικό γράμμα του Μιχαήλ Γαβριηλόπουλου, που ήταν Αυθέντης της Θεσσαλίας με έδρα για ένα διάστημα το Φανάρι. Στο ορκωμοτικό του γράμμα του υποσχέθηκε πως δε θα επιτρέψει σε Αρβανίτες να εγκατασταθούν στην περιοχή του Φαναριού και πως δε θα βάλει στο φρούριο φραγκική φρουρά, αλλά ντόπιους φύλακες. Υποσχέθηκε, επίσης πως θα σεβαστεί τα δικαιώματα που έχουν στα κτήματα τους με χρυσόβουλα βασιλικά ή προστάγματα βασιλικά, οπουδήποτε και αν τα έχουν στην περιφέρεια Δόριτσα (Γόριτσα) όσα έχουν με χρυσόβουλα βασιλικά ή με γράμμα του Έπαρχου. Την εποχή αυτή (από το 1333) η Θεσσαλία εντάσσεται πάλι στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, αλλά η επιβολή της δεν είναι πάντοτε δυνατή χωρίς τη σύμπραξη και συγκατάθεση των αρχόντων της. Και μάλιστα μερικοί από αυτούς διατηρούν αξιόμαχο στρατό και ιδίως ιππικό.

Το κάστρο βρίσκεται σε απόσταση 16 χιλιάμετρα από την Καρδίτσα (Στεργιούλη, 2016:56) και είναι το μοναδικό βυζαντινό κάστρο στη δυτική Θεσσαλία που σώζεται. Κτίστηκε το αργότερο στο δεύτερο μισό του 13ου αιώνα, από το δεσπότη (Τραυλός, 2002:77) της Ηπείρου Ιωάννη Orsini (1313-1335), οπότε αρχίζει (Ε.Π. 2007-2010) να αναφέρεται στις βυζαντινές πηγές, σε μια τοποθεσία ιδιαίτερης στρατηγικής σημασίας και αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα οχυρά των βυζαντινών αυτοκρατόρων, αλλά και Σέρβων που κατέκτησαν τη Θεσσαλία τον 14ο αιώνα. Μετά το 1453 οι Τούρκοι το καθιστούν ορμητήριο για τον έλεγχο του Θεσσαλικού κάμπου και για την αναχαίτιση επιθέσεων των ορεινών πληθυσμών. Κέντρο με μεγάλη σημασία, για την περιοχή, το Φανάρι απετέλεσε ορμητήριο για το εμπόριο και τον πολιτισμό.

Εικόνα 1. Το κάστρο στο Φανάρι.

Πηγή: Στεργιούλη, 2016:57

Το κάστρο είναι χτισμένο πάνω στο λόφο του Φαναρίου και τα παλιότερα χρόνια έλεγχε το πέρασμα από την Ήπειρο στη Θεσσαλία. Πρόκειται για μικρό οχυρό, εκτάσεως 2.6 στρεμμάτων, με ακανόνιστο πολυγωνικό τείχος πλάτους 2,0 μ. το οποίο ακολουθεί το φυσικό ανάγλυφο του εδάφους και σώζεται στο ακέραιο. Στα νότια ανοίγεται τοξωτή πύλη και μια μικρότερη στα βόρεια (Καστρολόγος-Κάστρα της Ελλάδας, Μαντζανά, 2008, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:89), που ενισχύεται από έξι προεξέχοντες πύργους, με ιδιαίτερα ενισχυμένο το νότιο. Το κάστρο διέθετε δύο εισόδους, μία στη νότια που είναι η κύρια και μία βοηθητική στη βόρεια πλευρά. Η διάμετρος του οχυρού είναι 100 μ. περίπου. Η περίμετρος του είναι 230 μέτρα. Το ύψος των τειχών του φτάνει τα δέκα μέτρα και το πλάτος τους τα δύο. Στο εσωτερικό του κάστρου συναντάμε α) την Πυριτιδαποθήκη, καμαροσκέπαστο λιθόκτιστο κτίριο με μικρό προστώο, β) μεγάλη υπέργεια δεξαμενή συλλογής βρόχινου νερού με ορθογωνικό περίγραμμα και γ) ερείπια τζαμιού. Το τζαμί κτίστηκε πάνω σε παλαιότερο κτίριο με μικρό λουτρό, ενώ εντοπίστηκε και υπόγεια θολοσκέπαστη δεξαμενή νερού. Σε ανασκαφική έρευνα που διενεργήθηκε, αποκαλύφθηκε μεγάλο ορθογώνιο κτίριο με δύο χορούς, που πιθανότατα

λειτουργούσε ως φυλάκιο. Όλα τα κτίρια χρονολογούνται από την περίοδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας (1387-1897).

Εικόνα 2. Λεπτομέρεια από το εσωτερικό του φρουρίου, με τα ερείπια του τζαμιού και τα λιθόστρωτα μονοπάτια

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:89

Εικόνα 3. Λεπτομέρεια από το εσωτερικό του φρουρίου, με τη δεξαμενή

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:89

Εικόνα 4. Λεπτομέρεια από το εσωτερικό του φρουρίου, με τον πύργο της εισόδου και την άνοδο προς τις επάλξεις

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:89

Εικόνα 5. Τμήμα εσωτερικού χώρου με τα ερείπια διαφόρων κτιρίων

Πηγή: Σωτηρίου, 2010:8

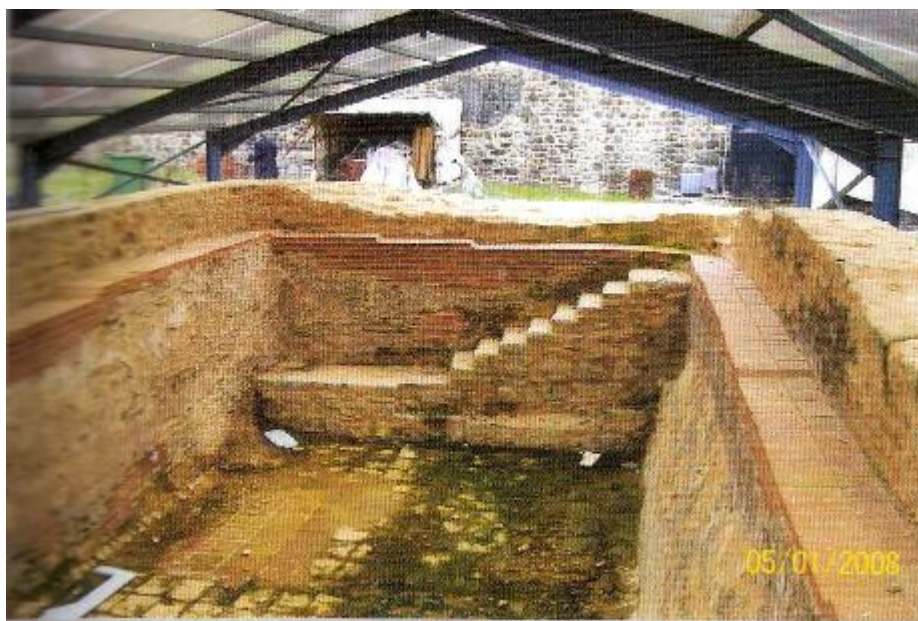
Εικόνα 6. Πυριτιδαποθήκη καμαροσκεπαστή, λιθόκτιστη και μπροστά από την πυριτιδαποθήκη ερείπια τζαμιού ... στο εσωτερικού του φρουρίου

Πηγή: Σωτηρίου, 2010:8

Εικόνα 7. Υπόγεια στέρνα (δεξαμενή νερού) στο εσωτερικό του φρουρίου

Πηγή: Σωτηρίου, 2010:8

Εικόνα 8. Υπέργεια δεξαμενή νερού στο εσωτερικό του φρουρίου

Πηγή: Σωτηρίου, 2010:9

Εικόνα 9. Το κάστρο Φαναρίου Καρδίτσας

Πηγή: Καστρολόγος-Κάστρα της Ελλάδας.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Ιερές Μονές και Ιεροί Ναοί Νομού Καρδίτσας

2.1 Ιερές Μονές Νομού Καρδίτσας

2.1.1 Ιερά Μονή Αγία Τριάδα Σάϊκας Αγράφων

Βορειοδυτικά (Βλάχου, 2007:265) από το Καροπλέσι βρίσκεται το μοναστήρι της Αγίας Τριάδας Σάϊκας. Το μοναστήρι είναι κτισμένο στη δεξιά όχθη του Άσπρου, παραπόταμου του Μέγδοβα. Η μονή πανηγυρίζει την Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος και στις 26 Νοεμβρίου (Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων-Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σάϊκας).

Ανάμεσα σε ερειπωμένα κελιά σώζεται (Βλάχου, 2007:265) σήμερα το καθολικό του μοναστηριού. Ο ναός είναι τρίκογχος, σταυρεπίστεγος, χωρίς τρούλο με νάρθηκα. Οι διαστάσεις του είναι 9x6x4 μ. Είναι λιθόκτιστος και κεραμοσκεπαστος και τυγχάνει να είναι χωρισμένο σε 3 μέρη: την Λίτη, ο κυρίως Ναός και το Ιερό Βήμα (Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων-Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σάϊκας). Κτίστηκε περί τα τέλη του 1500 (Βλάχου, 2007:265) και ιστορήθηκε στα 1641, από επιγραφή που βρέθηκε, από τους αγιογράφους Ιωάννη και Ιωάννη, γι' αυτό και έχει θαυμάσιες τοιχογραφίες και εικόνες του τέμπλου. Η φορητή θαυματουργική εικόνα της Αγίας Τριάδας με χρονολογία ΖΡς (1598), προέρχεται από το παλιό μοναστήρι.

2.1.2 Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννου Προδρόμου Παλιουρίου

Δέκα πέντε χιλιόμετρα από το χωριό Παλιούρι, (Βλάχου, 2007:259) στο βουνό Κρύ(ο) και σε υψόμετρο 700 μέτρα, είναι κτισμένος ένας μικρός ναός στο όνομα του Αγίου Ιωάννου Προδρόμου. Η μονή βρίσκεται σε ύψωμα στα δυτικά του χωριού, στην περιοχή του παλιού οικισμού Άη Γιάννη που αναπτύχθηκε πιθανόν στη θέση της βυζαντινής μονής. Η μεγαλόπρεπη παρουσία του, στον σπάνιο τύπο του σταυροειδούς τετρακίονιου ναού με τρούλο, συνδέεται με παραδόσεις, σύμφωνα με τις οποίες, ο ναός χάθηκε και ξαναβρέθηκε, παραδόσεις που μαρτυρούν τις

διαδοχικές φάσεις και ερημώσεις που πέρασε. Το μοναστήρι πανηγυρίζει στις 29 Αυγούστου (Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων Ἱερὰ Μονὴ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου).

Σήμερα, (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:113) διασώζεται στο ανατολικό του τμήμα στην αρχική φάση του 13^{ου} αιώνα, με το βυζαντινό πλινθοπερίκλειστο σύστημα και λίγες τοιχογραφίες, ενώ το υπόλοιπο ξανακτίστηκε τον 16^ο αιώνα και επισκευάστηκε τον 19^ο. Τα βυζαντινά στοιχεία του, μεταξύ των οποίων και το αρκοσόλιο του βόρειου τοίχου με τον τάφο του κτήτορα, συνδέουν το ναό με τα ηγεμονικά κτίσματα της εποχής στη Θεσσαλία, που ιδρύθηκαν από τους αυθέντες της εποχής, οι οποίοι μόνασαν και τάφηκαν σ' αυτά.

Εικόνα 10. Γενική εξωτερική άποψη της μονής Αγίου Ιωάννου Προδρόμου Παλιουρίου

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:113

Είναι μικρός βυζαντινός, (Βλάχου, 2007:260) 7x5 μέτρα περίπου. Η στέγη είναι σκεπασμένη με πλάκες (σχιστόλιθους) και ο τρούλος έχει ύψος 1,30 μ. Έχει νάρθηκα και στον αριστερό τοίχο σχηματίζει μια μικρή κόγχη. Οι ντόπιοι λένε ότι παλιότερα ήταν εκεί βαπτιστήριο. Πιθανόν να ήταν παρεκκλήσι. Η είσοδος στηρίζεται σε τέσσερις μαρμαρινούς κίονες. Τοιχογραφίες σώζονται πολύ λίγες, οι πιο πολλές έχουν επιχρισθεί με ασβέστη. Η τοιχογραφία στην εξωτερική βόρεια πλευρά του τρούλου που παριστάνει τον Ιωάννη τον Πρόδρομο.

2.1.3 Ιερά Μονή Γενεσίου Θεοτόκου Μεσοβουνίου

Στο Δήμο Αργιθέας, σε μια απότομη χαράδρα, (Βλάχου, 2007:237) κοντά στο Μεσοβούνι, είναι το μοναστήρι του Μεσοβουνίου που τιμάται στη μνήμη του Γενεσίου της Θεοτόκου και πανηγυρίζει στις 8 Σεπτεμβρίου.

Ο παλιός ναός κατεδαφίστηκε, γιατί ήταν ετοιμόρροπος και το 1904 ανοικοδομήθηκε νέος σε σχήμα σταυρού, όπως ο παλιός. Το επίχρυσο τέμπλο είναι του παλιού ναού, καθώς και οι εικόνες με χρονολογία 1618. Διασώθηκαν τρεις τοιχογραφίες από τον παλιό ναό. Σώζονται επίσης παλιά Μηναία έκδοσης Ενετίας του 1550.

Εικόνα 11. Νότια άποψη του καθολικού της μονής Γενεσίου της Θεοτόκου Μεσοβουνίου

Πηγή: Βλάχου, 2007:238

2.1.4 Ιερά Μονή Γενεσίου της Θεοτόκου Κωστή Κουμπουριανών

Δυο ώρες μακριά από το μοναστήρι της Σπηλιάς (Βλάχου, 2007:233) σε δύσβατη τοποθεσία που μόνο πεζός ανεβαίνει είναι το μοναστήρι του Κωστή στη μνήμη του Γενέθλιου της Θεοτόκου. Το μοναστήρι ανιστορήθηκε το 1759. Το

μοναστήρι είναι παλαιότερο τουλάχιστον κατά 2 αιώνες, αφού τα εγκαίνια τέλεσε ο επίσκοπος Λατρέντιος στα 1588.

Ο ναός είναι βυζαντινός με τρούλο του μονόκλιτου αθωνίτικου τύπου (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:101), ενώ τα κελιά έχουν καταστραφεί. Έχει δυο νάρθηκες και ένα παρεκκλήσι (Βλάχου, 2007:233).

Εικόνα 12. Γενική εξωτερική άποψη της μονής Γενεσίου της Θεοτόκου Κωστή Κουμπουριανών

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:101

2.1.5 Ιερά Μονή Γεννήσεως της Θεοτόκου Κορώνας

Στην ανατολική πλευρά της νότιας Πίνδου, (Βλάχου, 2007:39, Παντελεήμονος: 15) 18 χιλιόμετρα δυτικά από την Καρδίτσα και σε υψόμετρο 800 μέτρα βρίσκεται η Ιερά Μονή Κορώνης, η οποία υπήρξε το μεγαλύτερο μοναστήρι της περιοχής (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:104), και το μοναδικό που λειτουργεί αδιάκοπα μέχρι σήμερα. Η Ιερά Μονή πανηγυρίζει στις 8

Σεπτεμβρίου και στις 4 Δεκεμβρίου (Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων -Ιερά Μονή Κορώνης).

Μέσα από παραδόσεις, πατριαρχικά έγγραφα (σιγίλια) και ... ειδήσεις (Μοναστήρια και προσκυνήματα της Ελλάδας: 57) γίνεται λόγο για την ίδρυση της το 1123 μ.Χ. και το οποίο αφιερώθηκε στη Γέννηση της Παναγίας (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας Ν.Ε. Παιδείας - Πολιτισμού, 2006:174, Ιερά Μονή Κορώνης, 2014, Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων -Ιερά Μονή Κορώνης.), με κτήτορα τον αυτοκράτορα Ιωάννη Κομνηνό τον Β'. Ακόμη, υπάρχει και μια σφραγίδα, η οποία έχει την χρονολογία 1128, αν και πολλοί μελετητές δεν αναφέρουν, αν και έχει δημοσιευτεί.

Η Μονή απολάμβανε καθ' όλη τη βυζαντινή περίοδο προστασίας (Ιερά Μονή Κορώνης, 2003:12, Πούλου:16) και πολλών προνομίων ως αυτοκρατορικό κτίσμα. Οι Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως, Ιωάννης Θ' ο Ιερομνήμων (1143-1146), Λέων ο Στυππής (1134-1143) και Μιχαήλ Β' ο Κουρκουνάς (1143-1146), με πατριαρχικά Σιγίλια αναγνώρισαν τη Μονή ως Βασιλική, Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή (Μαγόπουλος, 2016:68-72).

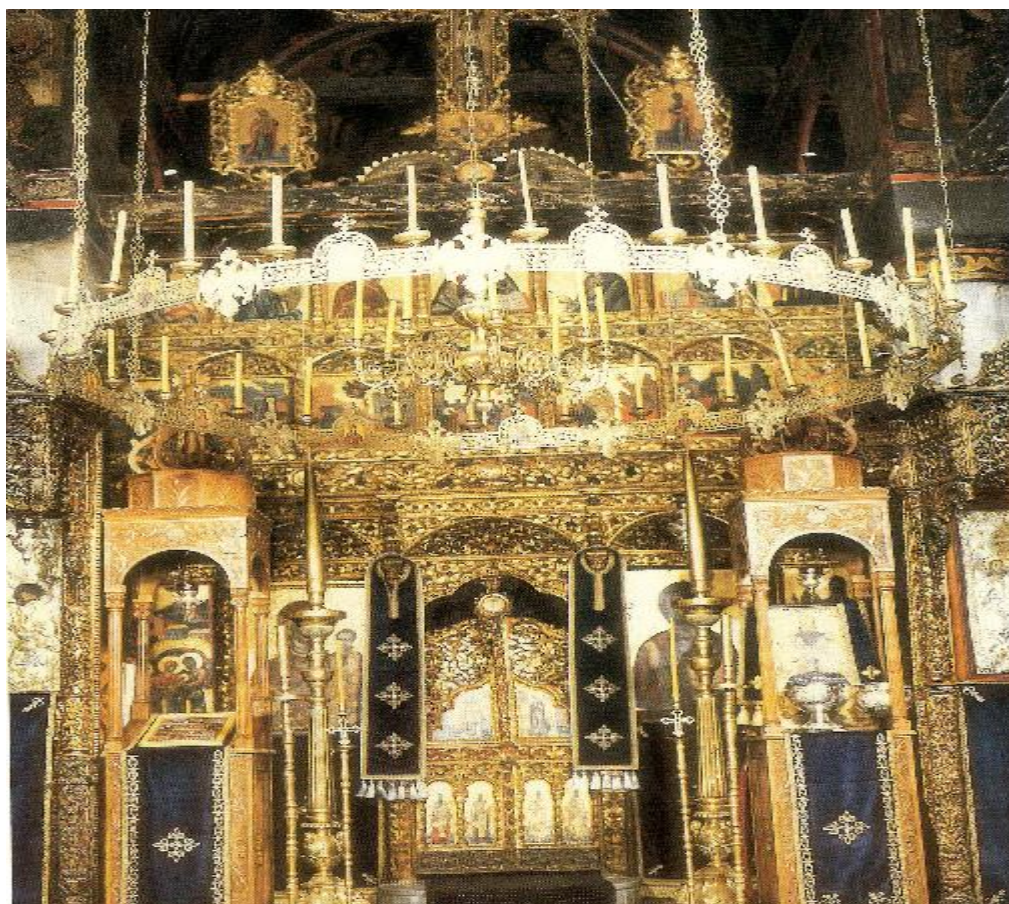
Άγνωστο για ποιο λόγο – ίσως από επιδρομές βαρβάρων- ο πρώτος ναός καταστράφηκε (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας Ν.Ε. Παιδείας - Πολιτισμού, 2006:174). Η ανέγερση του νέου ναού αποδίδεται γύρω στα 1550 (Βλάχου, 2007: 39) και ιστορήθηκε το 1587, οπότε έγιναν εγκαίνια (Ιερά Μονή Κορώνης, 2003:17) από τον Επίσκοπο Καπούας και Φαναρίου Λαυρέντιο.

Το μοναστήρι γύρω γύρω σε ένα ακανόνιστο ορθογώνιο σχήμα (Βλάχου, 2007: 41) έχει διώροφα κελιά με ξύλινο υπόστεγο, που πριν από 50 χρόνια έφθαναν τα 40. Στο μέσο του χώρου αυτού υπάρχει το καθολικό του μοναστηριού, που αποτελείται από τον κυρίως ναό, το νάρθηκα και το κολλημένο στο βόρειο τοίχο του ναού παρεκκλήσι του τίμιου Προδρόμου.

Ο ναός (Βλάχου, 2007: 41) έχει σχήμα σταυρού με τρούλο και ημικυκλικές (τρίπλευρες) κόγχες στις άκρες του βόρειου και νότιου σκέλους του σταυρού, είναι ο αθωνιτικός τύπος ναού που χρησιμοποιείται για τα καθολικά των μοναστηριών στους μέσους βυζαντινούς χρόνους και ιδίως στην τουρκοκρατία. Ο τρούλος στηρίζεται σε τέσσερις στρογγυλές κολώνες που καταλήγουν σε κυλινδρικές καμάρες και δημιουργούν εσωτερικά το σχήμα του σταυρού. Το ιερό είναι τρίκογχο με κόγχες

τρίπλευρες (ημιεξάγωνες). Ο νάρθηκας χωρίζεται σε τρία μέρη, αλλά χωρίς κολώνες και σ' αυτό διαφέρει από τον αγιορείτικο τύπο.

Το παρεκκλήσι του Προδρόμου (Βλάχου, 2007: 42) είναι κτίσμα μεταγενέστερο του ναού, είναι μονόκλιτο, η στέγη του θολωτή και μπαίνει κανείς από το νάρθηκα. Το τέμπλο του καθολικού, αλλά και αυτό του παρεκκλησίου είναι ξυλόγλυπτα και περίτεχνα.

Εικόνα 13: Εσωτερική άποψη του Καθολικού της Ιεράς Μονής Κορώνης.

Πηγή: Ιερά Μονή Κορώνης, 2003:16

Το καθολικό είναι αφιερωμένο στο Γενέθλιο της Θεοτόκου, (Ιερά Μονή Κορώνης, 2014), ανήκει στον αθωνικό ρυθμικό τύπο και είναι τρίκογχος τετρακίονιος μετά τρούλου.

Ο ναός διαθέτει λαμπρές τοιχογραφίες της κρητικής σχολής (Βλάχου, 2007: 42, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:104-105, Σπανός, 2003:33-48) που έγιναν το 1587 από το μοναχό Δανιήλ (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας Ν.Ε. Παιδείας - Πολιτισμού, 2006:174, Ιερά Μονή Κορώνης, 2003:17, Πούλου:19),

γνωστό από τη ζωγραφική του στα παρεκκλήσια της Μονής Διονυσίου του Αγίου Όρους. Περιέχει πλούσιο εικονογραφικό πρόγραμμα. Η διάταξη και η εικονογραφία των σκηνών παρουσιάζουν στενή σχέση με το έργο του ζωγράφου Ζώρζη στη Μονή Δουσίκου (1560).

Τη μεγάλη δόξα του (Βλάχου, 2007: 50-51) το μοναστήρι οφείλει πιο πολύ σε μια μεγάλη ιερατική μορφή, που προήλθε από το μοναστήρι, τον ιερομάρτυρα αρχιεπίσκοπο Άγιο Σεραφείμ, που μόνασε εκεί γύρω στα 1580, όπου φυλάσσεται και η κάρα του (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:104) και άλλα κειμήλια.

Εικόνα 14: Γενική άποψη της μονής της Ιεράς Μονής Κορώνης, με το περιβάλλοντα χώρο της.

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:104

2.1.6 Ιερά Μονή Γεννήσεως της Θεοτόκου Νεράϊδας

Το μοναστήρι βρίσκεται 6 χιλιόμετρα ανατολικά του Καροπλεσίου, (Βλάχου, 2007:269) μέσα σε ένα πυκνό και παρθένο δάσος που ανήκει στη Νεράϊδα Δολόπων. Σώζεται το καθολικό, ανάμεσα σε ερειπωμένα κελιά. Ως ιδρυτής του μοναστηριού αναφέρεται ο ιερομόναχος Ιωαννίκιος, όπως φαίνεται από Σιγίλλιο του Πατριάρχη Ματθαίου Β΄ του 1600 και γιορταζόταν τότε προς τιμή της Παναγίας Φανερωμένης.

Άγνωστο παραμένει από πότε και πως το μοναστήρι μετονομάστηκε σε μοναστήρι Γέννησης της Θεοτόκου και γιορτάζει και πανηγυρίζει στις 8 Σεπτεμβρίου. Το μοναστήρι όμως είναι παλιότερο και υπολογίζεται γύρω στα 1550.

Ο ναός είναι ασβεστόκτιστος, (Βλάχου, 2007:269-270) κεραμοσκεπάστος, με κόγχη και 2 χώρους, στο βόρειο και νότιο, αλλά χωρίς τρούλο. Η οροφή είναι ξύλινη και στηρίζεται στους τοίχους και σε μια σειρά από τετράγωνες δρύινες κολώνες και το δάπεδο πλακόστρωτο. Ο νάρθηκας είναι ημιερειπωμένος και μόνο ο νότιος τοίχος σώζεται, όπου στηρίζεται ένα υπόστεγο. Οι διαστάσεις του ναού είναι 13X6,40X4 μ. Ο ναός έχει δυο εισόδους, μια στο δυτικό άκρο του βόρειου τοίχου και μια δυτικά από το νάρθηκα.

Εικόνα 15. Γενική εξωτερική άποψη της μονής Γεννήσεως της Θεοτόκου Νεράϊδας

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:112

2.1.7 Ιερά Μονή Ελεούσας Λυκουσάδας

Η Λοξάδα απέχει 8 χιλιόμετρα (Δήμος Ιθώμης, 54, Στεργιούλη, 2016:52) από την Καρδίτσα και είναι κτισμένη σε 100 μέτρα υψόμετρο. Το χωριό αναφέρεται σε έγγραφο από το 1289. Πρόκειται για το βυζαντινό οικισμό Λυκουσάδας κοντά στον οποίο υπήρχε η Μονή της «Θεομήτορος Ελεούσης». Η μονή της Θεομήτορος Ελεούσης χτίστηκε μεταξύ των ετών 1267-1289 στη Λυκουσάδα με κτήτορα τη χήρα

του Αυτοκράτορα Ιωάννη Δούκα Άγγελο. Η μονή αποτελεί ένα θρησκευτικό κέντρο, η φήμη του, όμως, ξεπέρασε τα στενά επαρχιακά όρια.

Η τοποθεσία για την ίδρυση του μοναστηριού (Θεοχάρη, 2004:54-55) επιλέχτηκε για τους παρακάτω λόγους

✓ Πρώτα απ' όλα, η γεωγραφική θέση ήταν η καταλληλότερη από στρατηγική άποψη. Είχε προηγηθεί από το σεβαστοκράτορα Ιωάννη το κτίσιμο του μοναστηριού στην Πύλη ή Πόρτα Τρικάλων που εξασφάλιζε τον έλεγχο όσων μετακινούνταν από την Ήπειρο προς τη Θεσσαλία και ακολουθούσαν το δρόμο από την Άρτα που περνούσε από την ορεινή Αργιθέα και οδηγούσε στο στενό της Πόρτας.

✓ Ακόμη, η πρωτεύουσα του Δεσποτάτου της Ηπείρου ήταν η Άρτα και οι σχέσεις Ηπείρου και Θεσσαλίας με κυβερνήτες τους τα αδέλφια Νικηφόρο και Ιωάννη, αντίστοιχα, δεν ήταν πάντα οι καλύτερες.

✓ Σημαντικό ρόλο για την τοποθεσία του μοναστηριού έπαιξε και η οχυρωμένη λοφοσειρά Καναλίων – Φαναρίου με το 'το Κάστρο του Έλληνα', το Φρούριο του Φαναρίου και τα άλλα παρατηρητήρια στη θέση 'Στρατώνας' ήταν το προχωρημένο αμυντικό σημείο στα στενά των Μεγάλων Πυλών και δέσποζε σε όλη τη βορειοδυτική γωνιά του μεγάλου θεσσαλικού τετραγώνου.

✓ Επίσης, ο ανατολικός εξάλλου προσανατολισμός της περιοχής που προστατεύεται από την εκτεταμένη λοφοσειρά, το τελευταίο αντέρεισμα των Αγράφων, εξασφάλιζε ένα πολύ ήπιο κλίμα για τα δεδομένα της Θεσσαλίας.

✓ Η ύπαρξη του δάσους, τα άφθονα βοσκοτόπια και τα τρεχούμενα νερά αποτέλεσαν σημαντικούς λόγους για την επιλογή καθώς και

✓ Η θέση στο μέσο της Θεσσαλίας εξασφάλιζε την επικοινωνία τόσο με την Ήπειρο όσο και με την κοιλάδα των Τεμπών και τα λιμάνια της Όσσας και του Παγασητικού για τη διακίνηση του εμπορίου.

Κάτω από αυτό το πρίσμα ιδρύθηκε (Θεοχάρη, 2001, Σοφιανός, 2000:123) από τη σύζυγο του Σεβαστοκράτορα της Θεσσαλίας Ιωάννη Κομνηνό Α' Άγγελο Δούκα το 1282-1283, το μοναστήρι της Λυκουσάδας. Μετά το θάνατο του Ιωάννη, η αρχόντισσα σύζυγος του έγινε μοναχή με το όνομα Υπομονή.

Το μοναστήρι της Λυκουσάδας (Θεοχάρη, 2001, Σοφιανός, 2006:479) ήταν αφιερωμένο στην Παναγία και έφερε τον τίτλο της «Υπεράγνου Δεσποίνης και Θεομήτορος Ελεούσης». Λέγεται ότι η αρχόντισσα έγινε η πρώτη ηγουμένη του

μοναστηριού της. Αν το μοναστήρι ήταν γυναικείο ή ανδρικό (Θεοχάρη, 2004:57) δεν μπορεί να διευκρινισθεί απόλυτα. Οι ιστορικές πηγές που έχουν διασωθεί, δηλαδή τα Χρυσόβουλα και τα Σιγίλλια, κάνουν λόγο για μοναχούς και αναφέρονται σε ηγούμενους, όπως τον Ευθύμιο. Μπορεί το μοναστήρι να ξεκίνησε ως γυναικείο και στην πορεία να μετατράπηκε σε αντρικό. Μετά από την πρώτη μεγάλη καταστροφή του το 1601 και τη μετατροπή του σε Μετόχι των Μετεώρων, είναι πιθανό να επαναλειτούργησε ως γυναικείο και γι' αυτό επικράτησε η παράδοση ότι ήταν γυναικείο. Ο Ραχωβίτσας (Θεοχάρη, 2004:58) υποστηρίζει ότι η ζωή του μοναστηριού αρχίζει από τον 11αι. μ.Χ.

Σύμφωνα με τους Ιταλούς μελετητές A. Carile και G. Cavallo (1989:33) το μοναστήρι καταστράφηκε στις αρχές του 17^{ου} με τις εξεγέρσεις του Επισκόπου Λαρίσης Διονύσου του Φιλοσόφου. Ο Ν. Βέης όμως στην ιστορική του έρευνα αναφέρει ότι περιέπεσε σε παρακμή το 18^ο αι. και τότε εγκαταλείφθηκε από τους μοναχούς. Φαίνεται, λοιπόν, πως το μοναστήρι μετά το κάψιμο του από τους Τούρκους το 1601 ή το 1611 έγινε μετόχι της Μονής Μετεώρου. Επειδή, όμως, οι τουρκικές επιδρομές συνεχίστηκαν, στα τέλη του 17^{ου} ή και στις αρχές του 18^{ου} εγκαταλείφθηκε και τελικά ερημώθηκε. Οι τελευταίοι μοναχοί αναχώρησαν για τη Μονή Μετεώρου παίρνοντας μαζί τους, τους κώδικες και τα ιερά κειμήλια που διασώθηκαν. Η Μεγάλη Βιβλιοθήκη του μοναστηριού καταστράφηκε. Μαζί τους πήραν και τις θαυματουργικές εικόνες της Παναγίας της Λουξαδιώτισσας και της Παναγίας της Καναλιώτισσας με φανερά στα πρόσωπα τους τα σημάδια της πυρκαγιάς.

Χάρη στις εξερευνήσεις που έκαναν στη βιβλιοθήκη του μοναστηριού της Μεταμόρφωσης των Μετεώρων, (Θεοχάρη, 2004:47) ο Γάλλος αρχαιολόγος – παλαιογράφος Εζέ (HEUZÉY) στα 1858, ο Ρώσος Αρχιμανδρίτης Αντώνιος στα 1860 και ο Ν. Βέης στα 1909 γνωρίζουμε ότι υπάρχουν ορισμένα σημαντικά έγγραφα χειρόγραφα που έχουν σχέση με το μοναστήρι της Λυκουσάδας. Μέσα απ' αυτά διευκρινίζονται χαρακτηριστικά σημεία της ιστορίας του και προσδιορίζεται η περιουσιακή κληρονομιά του μοναστηριού.

Τα πολύτιμα έγγραφα που διασώθηκαν (Θεοχάρη, 2001) είναι τα παρακάτω:

- ✓ Χρυσόβουλο σε περγαμνή του αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης Αδρόνικου Β' Παλαιολόγου με χρονολογία παραχώρησης του το Μάρτιο μήνα του 1289.
- ✓ Χρυσόβουλο επίσης σε περγαμνή του Αδρόνικου Γ' Παλαιολόγου, που ο Εζέ το χρονολόγησε στο έτος 1232.
- ✓ Ένα τρίτο χρυσόβουλο με παρόμοιο περιεχόμενο με τα προηγούμενα, χωρίς χρονολογία και υπογραφή, που αποδίδεται από τους μελετητές στον Ιωάννη Ορσίνι, ο οποίος εξουσίασε στο Φανάρι, το 1332 - 1333 μ. Χ.
- ✓ Χρυσόβουλο σε περγαμνή που εξέδωσε ο Στέφανος Δουσάν το 1349, με το οποίο επιβεβαιώνεται η παλαιότερη ιδιοκτησία του μοναστηριού και προστίθενται νέα κτήματα.
- ✓ Το ορκωμοτικό γράμμα του Μιχαήλ Γαρβηλόπουλου, άρχοντα της περιοχής του Φαναρίου για μικρό χρονικό διάστημα, το οποίο έμμεσα αναφέρεται και στο μοναστήρι της Λοξάδας και χρονολογείται στο 1342.
- ✓ Το Σιγίλλιο του Οικουμενικού Πατριάρχη Νείλου του έτους 1383 με το οποίο αναγνωρίζεται το μοναστήρι ως Σταυροπηγιακό.

**ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΟΝ ΤΟΥ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΑΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ (1289 Μ.Χ.)**

ΟΥΔΕΝ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΣΤΕΡΟΝ ΚΑΙ ΟΥΔΕΝ ΤΗΣ
ΚΑΤ' ΑΥΤΗΝ ΕΠΙΓΝΩΣΕΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΕΠΑΙΝΕΣΤΩΤΕΡΟΝ....
Η ΜΕΝΤΟΙ ΤΩ ΠΕΡΙΠΟΙΗΤΩ ΣΥΜΠΕΝΘΕΡΩ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ
ΜΟΥ ΤΩ ΣΕΒΑΣΤΟΚΡΑΤΩΡΙ ΕΚΕΙΝΩ ΚΟΜΗΝΗΩ ΚΥΡΩ ΚΩΛΗΝΗ
ΤΩ ΔΟΥΚΑ ΚΑΤΑ ΚΟΣΜΟΝ ΧΡΗΜΑΤΙΣΑΝ ΣΥΖΥΓΟΣ. ΕΠΙ
ΤΟΝ ΜΟΝΑΧΙΚΟΝ ΣΥΤΟΝ ΥΠΟΔΥΣΑ ΚΟΜΗΝΗΝ ΚΥΡΑ ΥΠΟΜΟΝΗ
Η ΔΟΥΚΑΙΝΑ...

ΕΣΤΙ ΜΕΝ ΟΥΝ Η ΟΙΚΟΔΟΜΗΘΕΙΣΑ ΑΥΤΗ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΑ ΠΑΡΑ
ΤΑΥΤΗΣ ΜΟΝΗ ΠΑΝΘΙΟΝ ΠΟΥ ΔΙΑΚΕΙΜΕΝΗ ΤΟΥ ΑΣΤΕΩΣ
Ο ΦΑΝΑΡΙΟΝ ΟΝΟΜΑΖΕΤΑΙ...

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΕ ΕΠ' ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΗΣ ΠΑΝΥΠΕΡΑΓΓΟΥ ΜΟΥ
ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΚΑΙ ΘΕΟΜΗΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΟΥΣΗΣ ΚΑΙ
ΕΠΙΚΕΚΛΗΜΕΝΟΝ ΟΥΤΩ ΠΩΣ ΤΗΣ ΑΥΚΟΥΣΑΔΟΣ
Α ΔΕ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΟΝΗ ΠΡΟΣΗΡΜΟΣΕ ΚΤΗΜΑΤΑ ΕΠ'
ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΕΧΟΥΣΙ: ΧΩΡΙΟΝ Η ΑΥΚΟΥΣΑΔΑ ΕΝ Ω ΚΑΙ Η
ΤΟΙΑΥΤΗ ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΜΟΝΗ, ΕΤΕΡΑ ΧΩΡΙΑ Η ΛΑΔΑΔΑ,
ΒΑΤΟΥΣΙΑΝΗ, ΡΑΞΑ ΕΝ ΤΡΙΚΑΛΟΙΣ, ΒΑΛΧΟΚΑΤΟΥΣΙΑ, ΓΟΡΙΑΝΗ,
ΛΙΜΝΗ ΕΖΕΡΟΥ, ΒΟΥΝΑΙΝΑ, ΜΑΓΟΥΛΑ - ΑΛΜΥΡΟΥ...

ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ΕΓΕΡΘΗ ΓΑΡ ΚΑΙ Ο ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΟΥΤΟΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΜΟΥ ΑΠΟΛΥΘΕΙΣ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΜΑΡ-
ΤΙΟΥ ΤΟΥ ΕΞΑΚΙΣΧΙΛΙΟΥ ΕΠΤΑΚΟΣΙΟΥ ΕΝΕΗΗΚΟΣΤΟΥ ΕΒΔΟΜΟΥ ΕΤΟΥΣ.

+ ΑΔΡΟΝΙΚΟΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΤΩ ΘΕΩ ΠΙΣΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΡΩΜΑΙΩΝ ΔΟΥΚΑΣ ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΜΗΝΗΣ Ο
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ +

**ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΝΕΙΛΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ (1383 Μ.Χ.)**

ΕΠΕΙ ΤΟΙΝΥΝ Ο ΤΙΜΩΤΑΤΟΣ ΕΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΙΣ ΕΝ
ΑΓΙΩ ΠΝΕΥΜΑΤΙ ΑΓΑΠΗΤΟΣ ΥΙΟΣ ΤΗΣ ΗΜΩΝ
ΜΕΤΡΙΣΤΗΤΟΣ ΚΥΡ ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΕΔΕΘΗ ΠΟΡΙΣΑΣΘΑΙ ΚΑΙ
ΕΤΕΡΑΝ ΤΗ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΙΓΙΛΛΩΔΗ ΓΡΑΦΗ ΤΟΥ
ΑΙΩΔΙΜΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΥΡ ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΟΠΩΣ ΚΕΚΤΗ-
ΤΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΝ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑΝ ΕΙΣ ΟΝΟΜΑ
ΤΙΜΩΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΠΑΝΥΠΕΡΑΓΓΟΥ ΜΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΚΑΙ
ΘΕΟΜΗΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΟΥΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΕΚΛΗΜΕΝΟΝ ΤΗΣ
ΑΥΚΟΥΣΑΔΟΣ ΣΤΑΥΡΟΠΗΓΙΟΝ ΣΥΣΤΑΝΤΟΣ
ΠΑΤΡΙΑΡΙΚΩ ΤΗΝ ΣΕΒΑΣΜΙΑΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΝ ΜΟΝΗΝ
ΚΑΘΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΑΥΤΗΣ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΝ ΚΑΙ
ΠΡΩΤΟΣΥΤΤΕΛΟΝ ΚΑΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΖΕΣΘΑΙ ΤΟΥ
ΤΙΜΩΤΑΤΟΥ ΕΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΙΣ ΚΥΡΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ
ΕΠΕΓΑ ΔΕ ΚΑΙ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΕΝΑΚΟΥΜΕΝΩΝ ΑΥΤΗ
ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΩΝ ΚΑΙ ΕΧΕΣΘΑΙ ΚΑΙ ΔΙΕΞΑΓΕΣΘΑΙ ΚΑΙ
ΟΙΚΟΝΟΜΕΣΘΑΙ ΤΑΥΤΗΝ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΑΡΙΧΕΙΝ ΜΟΝΗΝ
ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΜΑΙΟΝ ΤΟΥ ΕΞΑΚΙΣΧΙΛΙΟΥ
ΟΚΤΑΚΟΣΙΟΥ ΕΝΕΗΗΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΕΤΟΥΣ.

+ ΝΕΙΛΟΣ ΕΛΘΩ ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. +

Εικόνα 16: Χρυσόβουλον του Αυτοκράτορος Αδρόνικου του Παλαιολόγου (1289 μ. Χ.)
και Σιγίλλιον του Οικουμενικού Πατριάρχη Νείλου Κωνσταντινουπόλεως (1383 μ. Χ.)

Παρακάτω, το κείμενο του Χρυσόβουλου του Ανδρόνικου Γ' όπως δημοσιεύτηκε από τους Carile και Cavallo στο περιοδικό «Θεσσαλικό Ημερολόγιο» το 1989 στον τόμο 15, σελ.51-52.

01. Ἐπεὶ οἱ μοναχοὶ τῆς περὶ το Φανάριον σεβασμίας μονῆς τῆς εἰς ὄνομα τιμωμένης τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἐπὶ κεκλημένης τῆς Λυκουσάδας ἐζήτησαν καὶ παρεκάλεσαν τὴν βασιλείαν μ[ου] ἵνα τύχωσιν χρυσο]δούλλου ταύτης ἐφ' οἷς
05. κέκτῃνται μετοχίοις καὶ λοιποῖς κτήμασι διὰ τε χρυσοδοῦ λλου τοῦ ἀοιδίμου καὶ μακαρί[το]υ ἁγίου μου αὐθέντου (καὶ) βασιλέως τοῦ πάππου τῆς βασιλείας μου· καὶ δι' ἐτέρων εὐλόγων δικαιωμάτων, ἃ δὴ καὶ ἀνέφερον ὅτι ἐστί, χωρίον ἢ Λυκουσάδα ἔνθα καὶ ἡ τοιαύτη ἐστὶν ἰδρυμένη
10. μονή· ἢ Βατουσιάνη· περὶ τὰ Τρίγκαλα μετόχιον εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λουτροῦ· καὶ τῶν ἐνοίκων καὶ παροίκων καὶ τῆς χωραφιαίας αὐτοῦ γῆς· ἕτερον μετόχιον ἢ Ράξα μετὰ τῶν ὧν ἔχει παροίκων καὶ γῆς· μυλοθεσιῶν τέ καὶ ἀμπελίων· μύλωνες.
15. δύο προσκυρωθέντες τῇ τοιαύτῃ σεβασμῖα μονῇ παρὰ τῆς ἀνεγειράσης ταύτην τῆς γυναικὸς τοῦ σεβαστοκράτορος ἐκεῖ νου κυροῦ Ἰω(άννου) τοῦ Δούκα· μετόχιον ἐπ' ὀνόματι τιμώμενον(ον) τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ τροπαιοφόρου Γεωργίου καὶ ἐπονομαζόμενον τοῦ Τριστενίκου· ἕτερον μετόχιον εἰς
20. ὄνομα τιμώμενον τοῦ ἁγίου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου Ἀνδρέου μετὰ παροίκων ἀμπελίων καὶ γῆς· μονόδριον εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Βασιλείου μεθ' ὧν κέκτῃται ἀμπελίων χωραφιαίας γῆς μύλωνος καὶ κηπωρείων πλησίον τοῦ λεγομένου Σκόρτη· καὶ ἀμπέλιον ἐκ προσε
25. νέξεως τούτου· ἰουδαῖον τόν¹⁶⁵ Ἀνάμερ· χωρίον τῆς Γουριάνης μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ μυλοτοπίων καὶ ἀμπελίων· εἰς τὴν λίμνην τοῦ Ἐξεροῦ ἁλιεῖς δύο μετὰ μονοξύλων αὐτῶν δύο· εἰς τὴν Βού ναιναν μετόχιον εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρ τυρος μυροβλύτου καὶ θαυματουργοῦ Δημητρίου μετὰ τῶν
30. προσόντων αὐτῷ παροίκων ἀμπελίων καὶ μυλοθεσιῶν· εἰς τόν Ἀλμυρόν χωρίον ἢ Μαγούλα καὶ ἡ Σιμισεράτη σὺν τῇ ἐκεῖ γῇ τῶν Λεδαχάτων καὶ Ταρωνάτων· εἰς τοὺς Γρουμα ράδας τόπιον λεγόμενον τοῦ Ἀλίσυρη μετὰ (καὶ) μύλωνος· εἰς τὸ Λιδάδιον μύλωνες δύο· εἰς τὰ Καλογεριανὰ γῇ μοδίων
35. ἑκατὸν ἀπὸ τε τοῦ τάνου καὶ τοῦ παχέος, ἃ δὴ καὶ κατέχουσιν ἀνεχλήτως καὶ κατὰ δίκαιον λόγον. Ἡ βασιλεία μου τῆς

- τούτων παρακλήσεως ἐπακούσασα, τόν παρόντα χρυσό
 δουλλον, (καί) μετόχιον τοῦ Σπριλίτ(ου)¹⁶⁶ ἐπιχορηγεῖ καί ἐπιδραβεύει
 τῇ τοιαύτῃ, σεβασμία μονῇ· δι' οὗ προστάττει καί θεσπίζει
40. καί διορίζεται κατέχειν αὐτήν καί εἰς το ἐξῆς¹⁶⁷ τὰ ἀνωτέρω κατ'
 ὄνομα ρηθέντα κτήματα αὐτῆς, ἀναφαίρετα πάντα καί ἀνα
 πόσπαστα· καί ἐκτός ἀπάσης καταδυναστείας τέ καί διενόχλη
 σεως κατά τήν περίληψιν τοῦ ῥηθέντος χρυσοδούλλου· καί ὧν ἔ
 χουσιν ἐπ' αὐτοῖς ἐτέρων εὐλόγων δικαιωμάτων· καί ὡς δικαιοῦν
45. ται (καί) κατέχουσι ταῦτα καί μέχρι τοῦ νῦν· ὅθεν τῇ ἰσχύ καί δυ
 νάμει τοῦ παρόντος χρυσοδούλλου τῆς βα
 σιλείας μου, οὐδεμίαν παρ' οὐδενός εὐρήσουσιν οἱ τοιοῦτοι μοναχοί
 ἐπὶ τούτοις, τήν διενόχλησιν· ἀλλά καθέξουσιν ταῦτα κατά το 'ἐπ' αὐ
 τοῖς αὐτῶν δίκαιον, ἀνενόχλητα καί ἀδιάσειστα παντελῶς·
- 50 καί ἀνώτερα πάσης ἐπηρείας τέ καί ζημίας· ἔχοντες ἐπ' ἀδεί(ας)
 συνιστᾶν καί βελτιοῦν ταῦτα καθόσον ἂν προαιρῶνται καί
 δύνωνται· ὡς καί τάς ἐν αὐτοῖς γενησομένας παρ' αὐτῶν βελ
 τιώσεις τέ καί συστάσεις ἀναφαιρέτους τέ καί ἀναποσιπάστους¹⁶⁸
 ὀφείλοντες κατέχειν καί νέμεσθαι· ἐπεὶ καί ὁ παρῶν
55. οὗτος χρυσόδουλλος τῆς
 βασιλείας μου εἰς τήν περί τούτου ἀνενοχλησί
 αν (καί) δεφένδουσιν καί ἀσφάλειαν ἐπεχορηγῇ
 θη καί ἐπεδραβεύθῃ τῇ τοιαύτῃ σεβασμία ¹⁶⁹
 μονῇ τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης
60. καί ἐπικεκλημένη τῆς Λυκουσάδας· ἀπολυθεῖς
 κατά μήνα τῆς νῦν τρεχούσης
 ἰνδικτιώνος· τοῦ ἑξακισ
 χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τεσσαρακοστοῦ
 ἔτους· ἐν ᾧ καί το ἡμέτερον εὐσεδές
- 65 καί θεοπρόδλητον ὑπεσημήνατο
 κράτος + ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΕΝ Χ(ΡΙΣΤΩ) ΤΩ Θ(Ε)Ω Π[ΙΣΤ]ΟΣ
 ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΡΩΜΑΙ(ΩΝ)
 Ο ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ +

Από τα αυτοκρατορικά Χρυσόβουλα και τα πατριαρχικά Σιγίλλια, (Θεοχάρη, 2004:50) που διασώθηκαν έχουμε τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε τις περιουσιακές εναλλαγές του μοναστηριού και να διαπιστώσουμε τη διοικητική δύναμη που απέκτησε στην επικράτεια του, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα είδος αγροτικής εξουσίας, δηλαδή δεσποτείας.

Είναι βέβαιο ότι το μοναστήρι είχε πάνω από 400 χρόνια ζωή (Θεοχάρη, 2004:52) και η επίδραση του στον ευρύτερο χώρο της Θεσσαλίας που εκτεινόταν η τεράστια περιουσία του, υπήρξε αναμφισβήτητη σε όλους τους τομείς.

Σήμερα, (Βλάχου, 2007:201), δε σώζεται από το μοναστήρι παρά μόνο η τοπωνυμία. Το 1934 χτίστηκε ο ιερός ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου και πανηγυρίζει

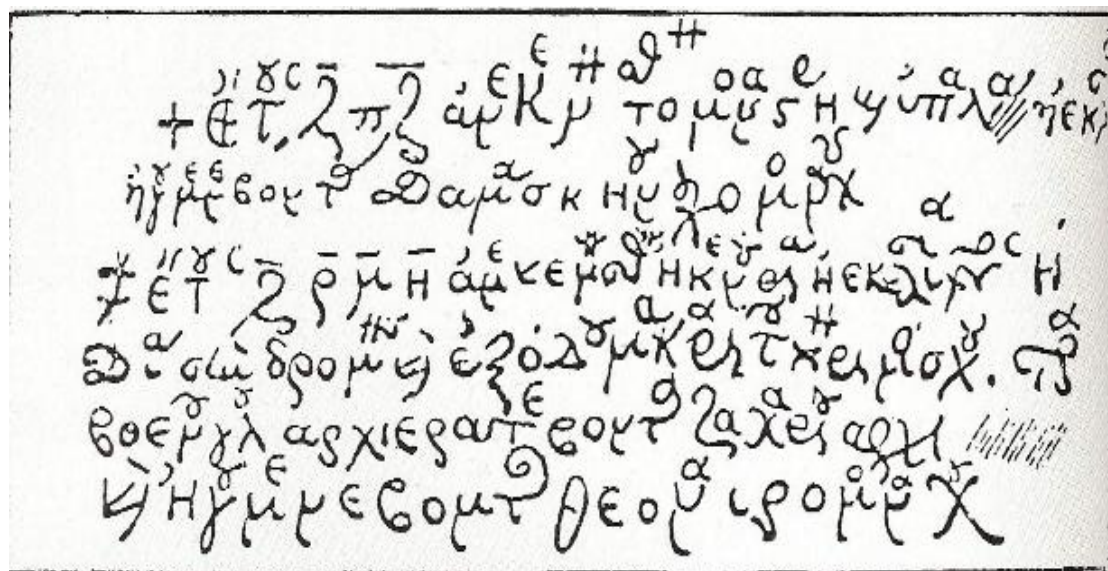
στις 15 Αυγούστου, στο χώρο που βρισκόταν το καθολικό του μοναστηριού (Θεοχάρη, 2000, Στεργιούλη, 2016:52).

2.1.8 Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Ρεντίνας

Η Μονή απέχει 6 χιλιόμετρα από την Ρεντίνα. Τιμάται στο όνομα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Βλάχου, 2007:59, Κανέλλου, 1993:15) και πανηγυρίζει στις 15 Αυγούστου. Επειδή το μοναστήρι κατέχει την κάρα του Αγίου Βασιλείου Αγκύρας, αργότερα πήρε το όνομα του αγίου και πανηγυρίζει και στις 22 Μαρτίου.

Ο χρόνος ίδρυσης της σύμφωνα με την παράδοση (Μοναστήρια και προσκυνήματα της Ελλάδας Μονές Αγράφων:127, Κανέλλου, 1993:31) ανάγεται στη βυζαντινή περίοδο (9^{ος} ή 10^{ος} αιώνας), ενώ υπάρχουν ακριβείς πληροφορίες για ανακαίνιση του καθολικού το 1579 (Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων-Ιερά Μονή Ρεντίνης). Νέα ανακαίνιση έγινε το 1640 με δαπάνες της οικογένειας Στραβοένογλου, με καταγωγή από το Σμόκοβο.

Στο εξωτερικό τοίχο της κόγχης του ιερού υπάρχει εντοιχισμένη πλάκα (Κανέλλου, 1993:30), η οποία μνημονεύει δυο από τις ανακατασκευές του μοναστηριού.

Εικόνα 17. Μονή Ρεντίνης. Κτητορική επιγραφή εντοιχισμένη από τη κόγχη του Ιερού. Αποτύπωση Dan. Quinn, 1902

Πηγή: Κανέλλου, 1993:30

Μεταγραφή της Επиграφής:

«+ ΕΤΟΥΣ, ΖΠΖ΄ (1579) ΑΝΕΚΕΝΗΣΘΗ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΚΑΙ Η ΠΑΛΑΙ...
Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΗΓΟΥΜΕΝΕΒΟΝΤΟΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΙΕΡΟΜΑΝΑΧΟΥ ΚΑΙ
ΕΤΟΥΣ, ΖΡΜΗ΄ (1640) ΑΝΕΚΕΝΗΣΘΗ Η ΚΕΝΟΥΡΙΑ Η ΕΚΛΙΣΙΑ ΤΟΥΤΗ
ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΔΟΥ ΜΑΚΑΡΙΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΟΣΧΟΥ ΣΤΡΑΒΟΕ-
ΝΟΓΛΟΥ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΖΑΧΑΡΙΟΥ ΑΡΧΙ... ΚΑΙ
ΗΓΟΥΜΕΝΕΒΟΝΤΟΣ
ΘΕΟΝΑ ΙΕΡΜΟΝΑΧΟΥ». (Διατηρήθηκε η ορθογραφία)

Εικόνα 18: Γενική εξωτερική άποψη της μονής Κοιμήσεως Θεοτόκου Ρεντίνας

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:114

Είναι ένα (Μοναστήρια και προσκυνήματα της Ελλάδας Μονές Αγράφων:130) από τα λίγα κτιριακά συγκροτήματα μονών που διασώζει το μεγαλύτερο μέρος της αρχικής αρχιτεκτονικής μορφής. Είχε τετράπλευρη διάταξη φρουριακού χαρακτήρα με αντίστοιχες πτέρυγες «υπέρ των πενήντα κελιών» γύρω από το καθολικό. Σήμερα σώζονται η ανατολική και η δυτική πτέρυγα με τα ξύλινα

κρύπτη, όπου τοποθετούσαν στη σειρά τα κρανία των πατέρων του μοναστηριού και όπου σώζονται ως σήμερα. Επειδή είναι ακριβώς κάτω από τις προσωπογραφίες των κτητόρων, μπορούμε να υποθέσουμε πως ήταν οι τάφοι των κτητόρων. Εξωτερικά, στο δυτικό μέρος του ναού, υπάρχει υπόστεγο, μεταγενέστερο βεβαίως, που χρησιμεύει ως εξωνάρθηκας.

Οι τοιχογραφίες έγιναν (Μοναστήρια και προσκυνήματα της Ελλάδας Μονές Αγράφων:131) από μια μεγάλη καλλιτεχνική προσωπικότητα της εποχής της Θεσσαλίας, το ζωγράφο Ιωάννη που ήταν από τους σπουδαιότερους συνεχιστές της μακεδονικής σχολής, σύμφωνα με τον ιστορικό της Ευρυτανίας Πάνο Βασιλείου. Είχε το προτέρημα να συνδυάζει την παράδοση μεγάλων τοιχογράφων του 16^{ου} αιώνα, όπως ο Φράγγος Κατελάνος, με νέα θέματα των κρητικών εικόνων της εποχής.

Η μονή Ρεντίνας διαθέτει (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:115) προσαρτημένα δυο τοιχογραφημένα παρεκκλήσια και διέσωσε λίγα, αλλά ενδιαφέροντα κειμήλια που φυλάσσονται στο Εκκλησιαστικό Μουσείο της Ρεντίνας, μαζί με κειμήλια των άλλων ναών της περιοχής. Ανάμεσα στα σημαντικότερα συγκαταλέγεται η εικόνα της Παναγίας του 1579, έργο του φημισμένου ζωγράφου Δροσινού από το Φανάρι.

Κατά τα χρόνια της τουρκοκρατίας (Κανέλλου, 1993:16) γνώρισε μεγάλη ακμή. Κατείχε μεγάλης αξίας κειμήλια και σημαντική βιβλιοθήκη. Από τη βιβλιοθήκη πολύ λίγα βιβλία σώζονται σήμερα. Στο μουσείο της Ρεντίνας φυλάσσονται μερικά από αυτά τα βιβλία, παλιές εκδόσεις Ενετίας. Οι παλαιότερες υπάρχουσες εκδόσεις είναι του 1535. Δύο μηναία και ένα ευαγγέλιο του 1548, τα οποία ανήκαν στο μοναστήρι, σήμερα βρίσκονται στη βιβλιοθήκη της Θεολογικής σχολής, δωρηθέντα από το μητροπολίτη Ιεζεκιήλ. Από την αρχή του ΙΗ' αιώνα το μοναστήρι διατηρούσε σχολή για τα Ελληνικά γράμματα. Η σχολή γρήγορα εξελίχθηκε σε σχολή ανωτέρας μόρφωσης.

2.1.9 Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Πέτρας Καταφυγίου

Στην Πίνδο, (Βλάχου, 2007:109, Κλήμος, 1997:101) ανατολικά της τεχνητής λίμνης Ταυρωπού, 4 χιλιόμετρα από το χωριό Καταφύγι, προς το Λαμπερό (Τιτάι) του δήμου Λίμνης Πλαστήρα και σε υψόμετρο 600 μέτρα, βρίσκεται το μοναστήρι «της Πέτρας». Η Μονή πανηγυρίζει στις 15 Αυγούστου (Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων-Ιερά Μονή Πέτρας Καταφυγίου).

Τα σωζόμενα νυν ερειπωμένα και μη κελλία, ανερχόμενα εις 120, (Θεοχάρη, 2004:137) πλην των οйнаποθηκών κ.λ.π. μαρτυρούσι τρανώτατα παρελθόντα της Μονής μεγαλεία και δόξαν. Αλλ'ως πάντα τα γήινα, διανύουσι κατά φυσικόν νόμον αναλλοίωτον και αμετάβλητον, ακμήν και παρακμήν, ούτω και η Μονή Πέτρας εκάμθη υπό της αδυσωπήτου και ατέγκτου ταύτης του παντός συνθήκης και από του αρχικού της ύχους κατέπεσεν, εν ταις ημέραις ταύταις ταις πονηραίς, εις την αφάνειαν και αποσύνθεσιν. Διακόσιοι καλόγηροι εμόναζαν εν τη Μονή της Πέτρας κατά τας ημέρας του μεγαλείου και της αίγλης. Εις, ή ουδείς δύναται τις να είπη, υπάρχει εκεί σήμερον, και μόνον εκ περιτροπής, οτε μεν ούτος δ' εκείνος ο περίοικος ρασοφόρος, διαχειρίζονται την εναπολειφθείσαν της Μονής περιουσίαν.

Ο Ναός της Μονής Πέτρας έχει σχήμα σταυρού και είναι όλος αγιογραφημένος. «Το τέμπλον, ο εν τω μέσω ηρτημένος χορός και τέσσερα εικονοστάσια είναι ειργασμένα θαυμασίως επί καρύου ξύλου και βαρέως επικεχρυσωμένα. Αι δεσποτικάί εικόνες και η επί του βράχου φανερωθείσα εικών της Θεοτόκου [εξ ου και η ονομασία της Μονή Πέτρας], είναι εξαίσιας τέχνης. Ως κτίτωρ της μονής λέγεται Παναγιώτης τις Κουσκούλας εκ Νεοχωρίου καταγόμενος όστις και μνημονεύεται μετά του πατρός αυτού Δημητρίου υπό των ιερέων εν τη προσκομιδή. Ούτος είναι ζωγραφισμένος με στολήν μεσαιωνικού ιππότη, φέρων επί της κεφαλής αυτού πύλον μετά πτερών και κρατών εν ταις χερσί την Μονήν. Ατυχώς, ουδέν περί την εικόνα αυτού εσημειώθη ίνα γνωρίζωμεν πότε ο Κουσκούλας ούτος ανήγειρεν την εν λόγω Μονήν.

Το πότε ακριβώς χτίστηκε το μοναστήρι, (Κλήμος, 2001:41-42) δεν είναι γνωστό. Ο Μυλωνάς, Καθηγητής της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών (Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, 1982:133), την έκανε πανελλήνια γνωστή με την εργασία του «Η Μονή Πέτρας στην Νότια Πίνδο», υποστηρίζοντας πως έτσι η έλλειψη των

κογχών των παραβημάτων μπορεί να τοποθετήσει το μνημείο χρονολογικά από το 1387 ως το 1545, (ακραίες χρονολογίες των ομόρρυθμων μνημείων) αν θελήσουμε να συσχετίσουμε αυτήν την μορφολογική ιδιομορφία μόνο με γειτονικά παραδείγματα. Αφ' ετετέρου η ιδιομορφία των αβαθών χωρών μπορεί να τοποθετήσει το μνημείο από τα μέσα του 15^{ου} αι. ως το τέλος του 18^{ου}, πάλι βάσει συσχετισμού με ανάλογα κτίρια της περιοχής. Η αρίστη πλινθοδομία των θόλων της κρύπτης του διακονικού μπορεί να το τοποθετήσει σε μια παλιότερη περίοδο, ακόμα και βυζαντινή, ενώ οι θόλοι του δεύτερου ορόφου του νάρθηκα μπορεί να συγκριθούν με μνημεία του 16^{ου} (Μετέωρα) ή του 17^{ου} (Αρσανάς Ιβήρων) (1626). Η τοιχοδομία των όψεων του κυρίως ναού το παραλληλίζει προς κτίρια της περιοχής Μετεώρων του 16^{ου} αι. (Βαρλαάμ 1536, Ρουσάνη 1545). Τσως λοιπόν δεν θα είμαστε μακριά από την πραγματικότητα αν δεχθούμε τα μέσα του 16^{ου} ή και νωρίτερα σαν πιθανή χρονολογία κτίσεως του αρχικού κτιρίου».

Η άποψη αυτή του Π. Μυλωνά (Κλήμος, 2001:42) επαληθεύτηκε και από το αποτύπωμα σφραγίδας της Μ. Πέτρας με χρονολογία 1593 (Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων-Ιερά Μονή Πέτρας Καταφυγίου) σύμφωνα και με το Σοφιανό (Κλήμος, 1997:102). Σήμερα, έχουμε τρεις χρονολογίες στη φάση αναδόμησης του μνημείου. Το έτος 1557, που οι εργασίες ανέγερσης είχαν ήδη αρχίσει, το 1593 που φέρει η σφραγίδα της μονής και το 1595 που αναγράφεται στην οροφή της σπηλιάς.

Η Μονή Πέτρας (Μοναστήρια και προσκυνήματα της Ελλάδας Μονές Αγράφων:18) υπήρξε το σημαντικότερο μοναστήρι της περιοχής, το οποίο εξαιτίας του μεγέθους του, της πλούσιας διακόσμησης και του κύρους των ιδρυτών του, άσκησε καθοριστική επίδραση στον ευρύτερο χώρο των Αγράφων μέχρι τον επόμενο αιώνα από τη σύστασή του. Κτίστηκε την ίδια εποχή με το μοναστήρι της Κορώνας (16^ο αι.) και είναι αφιερωμένο στην Κοίμηση της Θεοτόκου.

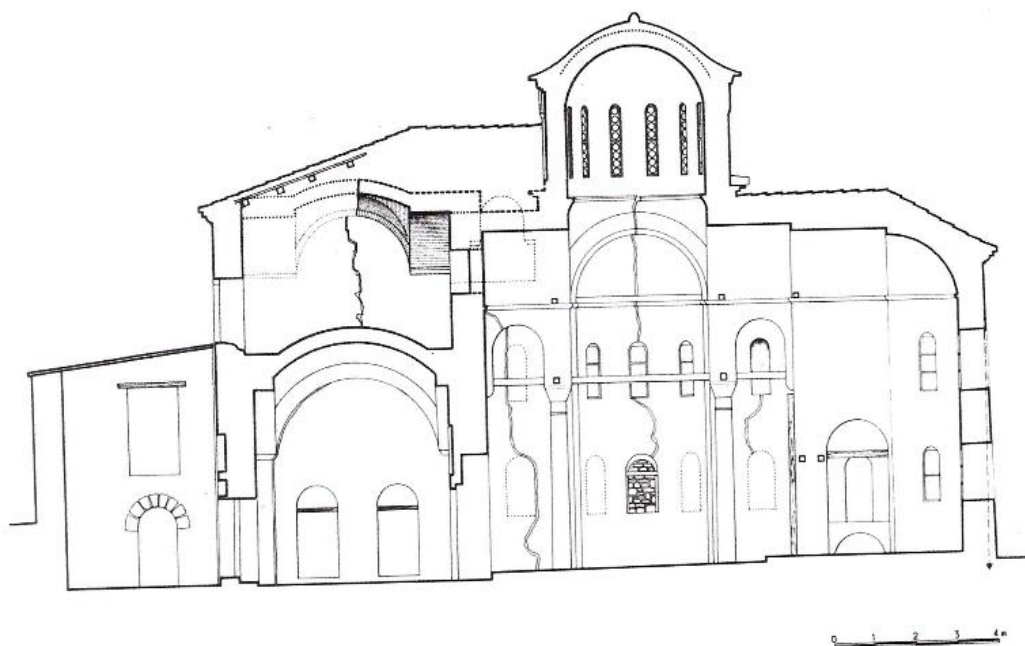
Σήμερα για τη μονή (Μοναστήρια και προσκυνήματα της Ελλάδας Μονές Αγράφων:20) μπορεί να θεωρηθεί ως η παλιότερη χρονικά αναφορά, το έτος 1557, που αναγράφεται σε παλιό κώδικα της (Κωδ. 44 της συλλογής Κολυβά) και αναφέρεται στο θάνατο του «μαστρογ...η», ενός σημαντικού προσώπου του συνεργείου που έκτισε τον ναό – κατά πάσα πιθανότητα του πρωτομάστορα.

Πάνω από τον εσωνάρθηκα (Μοναστήρια και προσκυνήματα της Ελλάδας Μονές Αγράφων:25) υπάρχει δεύτερος όροφος που ήταν η βιβλιοθήκη. Νότια του

νάρθηκα κτίστηκε στην τοιχοποιία το παρεκκλήσι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα με αγία τράπεζα που αποτελείται από μαρμάρινο βάθρο υστερορωμαϊκών χρόνων, καλυμμένο με οκταγωνική μαρμάρινη σκαλιστή πλάκα.

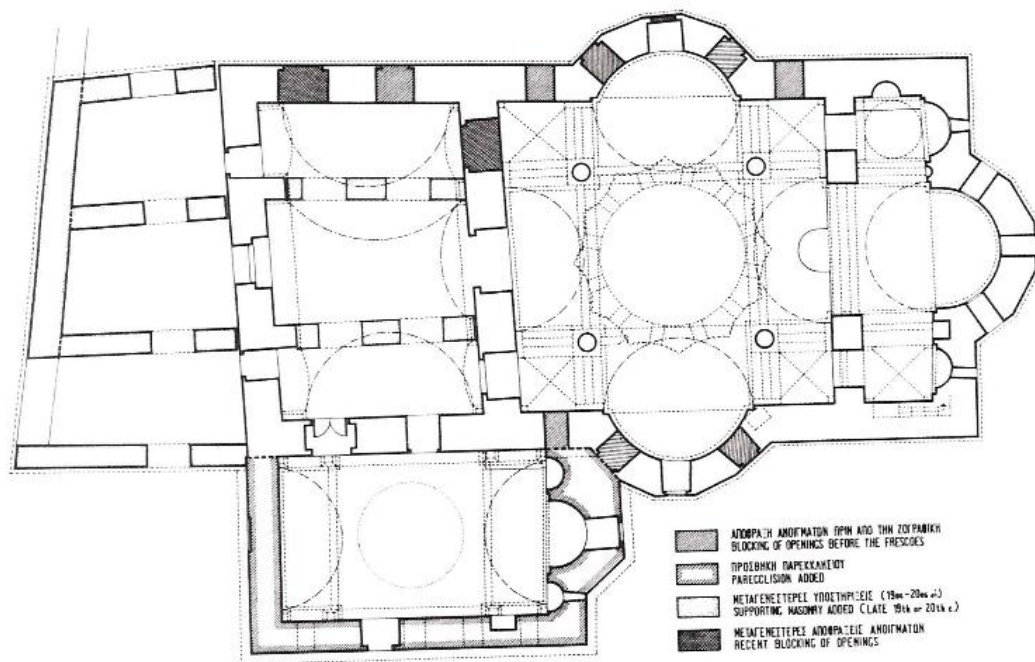
Το σταυρικό τετράγωνο του κεντρικού τμήματος (Σδρόλια, 2012:32) επιστρέφεται από δωδεκάπλευρο τρούλο που στηρίζεται σε τέσσερις περίπου ισομεγέθεις κάμαρες, ενώ τα γωνιαία διαμερίσματα στεγάζονται με σταυροθόλια. Ανατολικά υπάρχει τριμερές Ιερό Βήμα, από το οποίο εξέχει μόνον η κεντρική κόγχη, ενώ εκείνες της Προθέσεως και του Διακονικού εγγράφονται στο πάχος του ανατολικού τοίχου. Το κυρίως Ιερό Βήμα στεγάζεται με καμάρα, η Πρόθεση με ασπίδα και το Διακονικό με σταυροθόλιο.

Ο αρχικός ναός είχε συμμετρικές αναλογίες (Σδρόλια, 2012:32-33) και πολύ επιμελημένη κατασκευή. Στη ΒΔ γωνία, έχει υποστηριχθεί ότι υπήρχε και άλλο παρεκκλήσι, αγιορείτικου τύπου, από το οποίο δεν εντοπίστηκαν ίχνη.

Εικόνα 20: Καταφύγι, Μονή Πέτρας. Καθολικό. Τομή κατά μήκος (σχέδια Π. Μυλωνά)

Πηγή: Σδρόλια, 2012:34

Εικόνα 21:Καταφύγι, Μονή Πέτρας. Καθολικό. Κάτοψη (σχέδια Π. Μυλωνά)

Πηγή: Σδρόλια, 2012:34

Το καθολικό της (Κλήμος, 2005:55) ανήκει στο τετρακίονιο αθωνικό τύπο, με δωδακάπλευρο τρούλο. Οι τοίχοι του για λόγους καλύτερης ευστάθειας γέρνουν με μια κλίση προς τα μέσα και η τοιχοδομία του είναι άριστη. Το μνημείο θεωρείται εφάμιλλο των Μετεώρων, ως ένα από τα κομψότερα της εποχής και της περιοχής του.

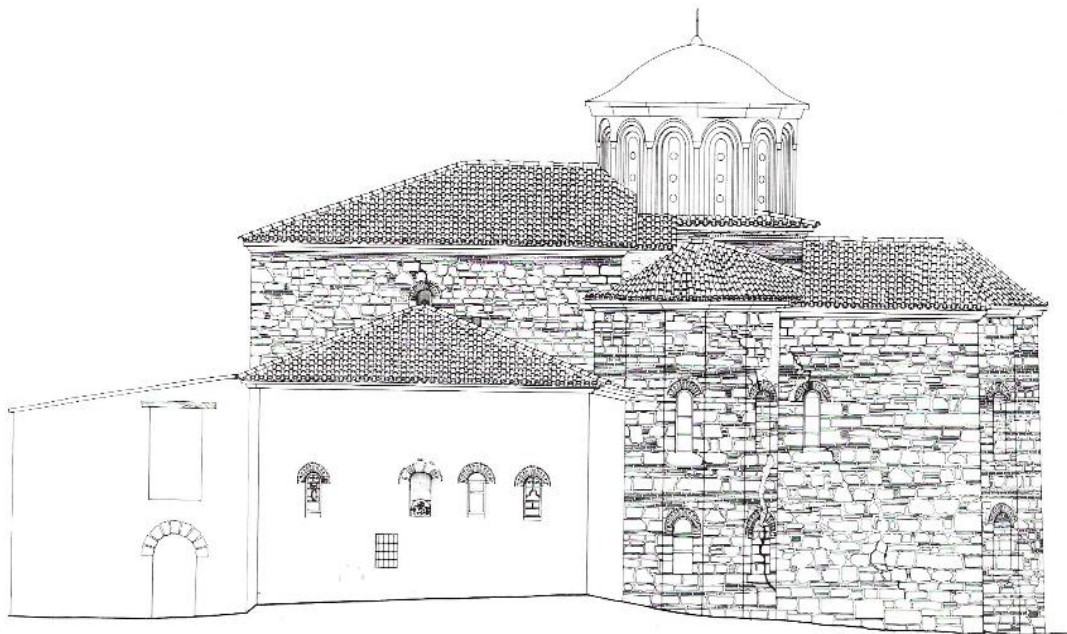
Οι τοιχογραφίες, (Κλήμος, 2005:55, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:106, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας Ν.Ε. Παιδείας - Πολιτισμού, 2006:188, Ένωση Αγραφιωτικών χωριών Ν. Καρδίτσας, 1993:49) της Μονής Πέτρας, αποτελούν ένα λαμπρό ζωγραφικό σύνολο, το οποίο δημιουργήθηκε σε τρεις χρονικές περιόδους (1625-1789) από ισάριθμους καλλιτέχνες σε διαφορετικούς αρχιτεκτονικούς χώρους. Το έτος 1625 έχουμε την αγιογράφιση του καθολικού, το 1673 του παρεκκλησίου και το 1789 του νάρθηκα.

Η Μονή σώζει (Κλήμος, 2005:55) μεγάλο πλήθος των εικόνων της και των ξυλογλύπτων της και φέρει πάνω από το νάρθηκα δεύτερο όροφο διαιρημένο ανισομερώς σε δυο χώρους, το βόρειο, όπου έφερε τη βιβλιοθήκη της και το νότιο, διαμορφωμένο σε παρεκκλήσι.

Ένα διώροφο μεταγενέστερο κτίσμα (1600) (Βλάχος, 2007:115-116) προστέθηκε δυτικά στο νάρθηκα, δεν είναι αγιογραφημένο και διαιρείται σε δυο

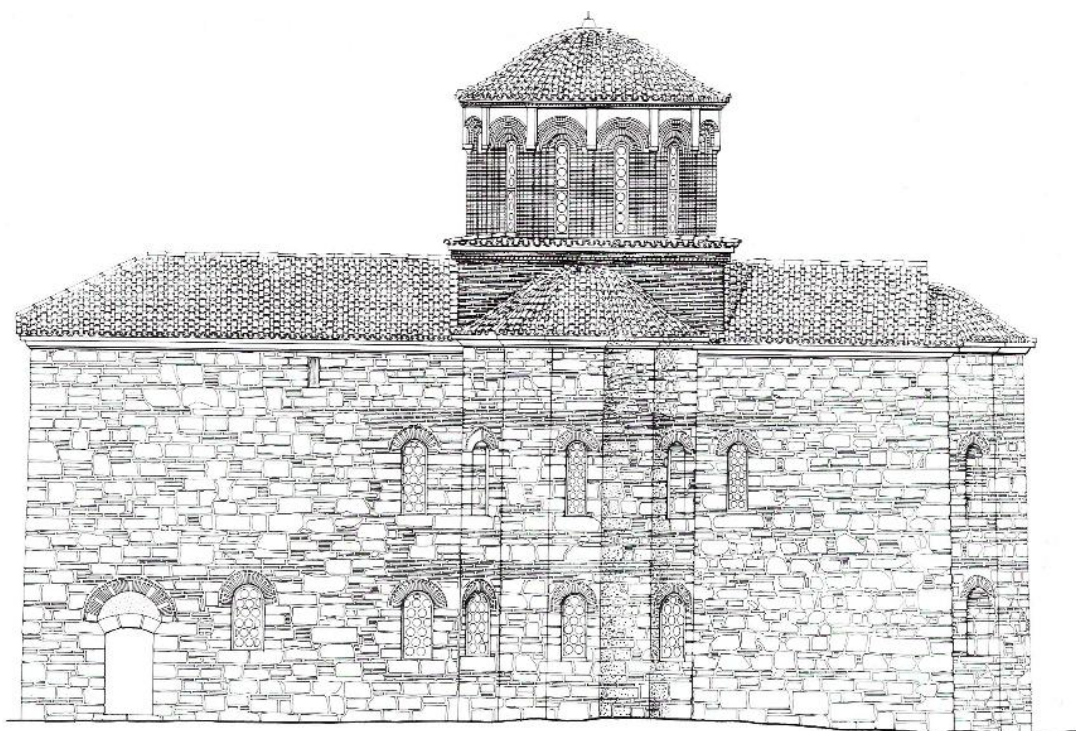
άνισους χώρους, ο βόρειος και ο μεγαλύτερος χρησιμοποιήθηκε ως «κρυφό σχολειό». Ακόμη, υπάρχει μια κρύπτη που συγκοινωνεί με το ιερό με μια στενή πέτρινη σκάλα. Η είσοδος της είναι στο νότιο τοίχο του ιερού. Σύμφωνα με τον Καλοκύρη, οι δυο χοροί του κυρίως ναού και η «πλινθοπερίβλητος» τοιχοποιία μαζί με τα παραπάνω μας δίνουν τον αγιορείτικο τύπο ναού με τις εξής διαφορές:

- ✓ Πρώτον, στο καθολικό έχουμε μια πεντάπλευρη κόγχη, ενώ εσωτερικά έχουμε άλλες δυο, που όμως εντάσσονται μέσα στον τοίχο και δεν φαίνονται εξωτερικά. Η μεσαία κόγχη έχει 6 παράθυρα σε δυο επίπεδα.
- ✓ Δεύτερον, οι δυο χοροί εξωτερικά είναι πεντάπλευροι και εσωτερικά ημικυκλικοί αβαθείς με παράθυρα σε δυο επίπεδα, πολλά σήμερα έχουν κλειστεί με τοίχο.
- ✓ Ο νάρθηκας είναι ευρύχωρος και διώροφος και στεγάζεται με τρεις καμάρες που στηρίζονται σε δυο τόξα και αυτά στηρίζονται, ανατολικά σε φορούσια και δυτικά σε παραστάδες. Σήμερα ο νάρθηκας είναι χωρισμένος σε τρία μέρη. Τέλος, υπήρχε επικλινής εξωνάρθηκας μεταγενέστερος, πιθανό για καλύτερη στήριξη του δυτικού τοίχου του νάρθηκα που σήμερα δεν υπάρχει. Ο τρούλος είναι δωδεκάπλευρος με πολλά παράθυρα και σκεπή από σκυρόδεμα.

Εικόνα 22: Καθολικό Μονής Πέτρας. Νότια όψη. Υφιστάμενη κατάσταση

Πηγή: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 1982:127

Εικόνα 23: Καθολικό Μονής Πέτρας. Νότια όψη. Αποκατάσταση

Πηγή: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 1982:127

Εικόνα 24: Γενική εξωτερική άποψη του καθολικού της Μονής Πέτρας.

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:106

2.1.10 Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σπηλιάς Κουμπουριανών

Η Ιερά Μονή Σπηλιάς βρίσκεται νοτιοδυτικά της Καρδίτσας (Καλτσούλα, 1979:29, Πούλου, 1977:13), πάνω από την ορεινή περιοχή της Αργιθέας. Απέχει 52 χλμ. (Βλάχου, 2007:131) από το Μουζάκι Καρδίτσας, καθώς (Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας Μονές Αγράφων:89) βρίσκεται στη νότια πλευρά της βουνοπλαγιάς, μια απόκρημνη – και άλλοτε δυσπρόσιτη- τοποθεσία.

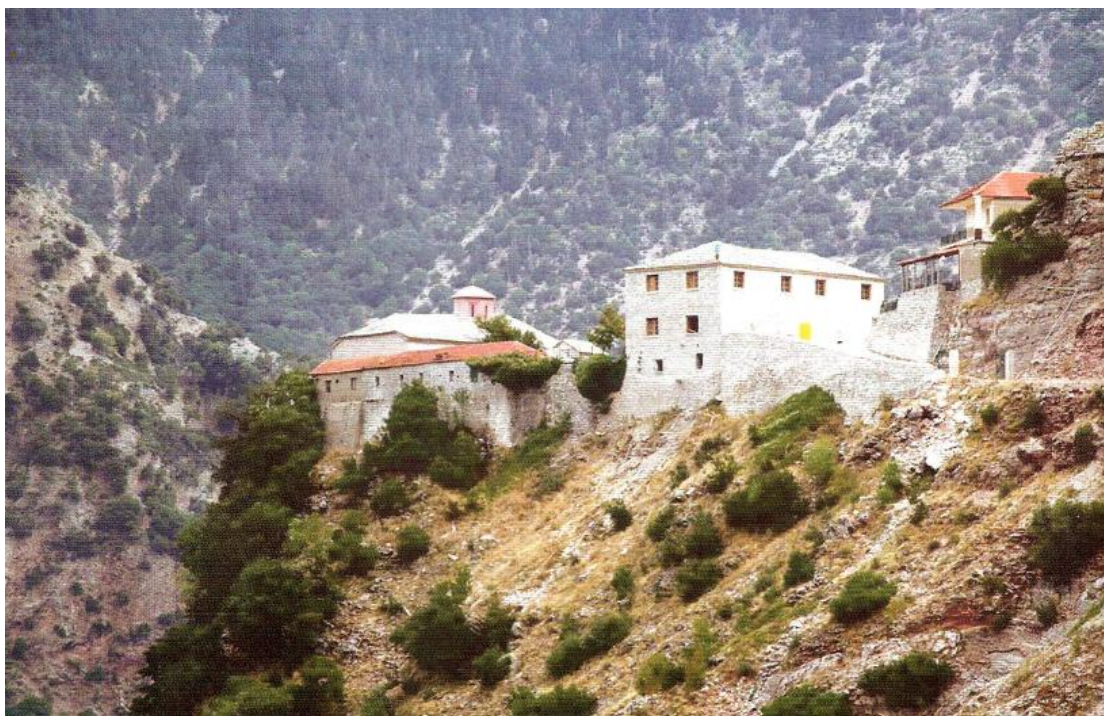
Η παράδοση αναφέρει (Βλάχου, 2007:134, Πούλου, 1977:15, Καλτσούλα, 1979:43-44) πως ιδρυτές ήταν δυο αδέρφια, ο Αθανάσιος και ο Παρθένιος που κατάγονταν από το γειτονικό χωριό Στεφανιάδα και ήταν καλόγεροι στο μοναστήρι του Αϊ-Χαραλάμπη, το οποίο είναι ερειπωμένο σήμερα. Τα δυο αδέρφια στα 1064 ξεκίνησαν για τα Ιεροσόλυμα. Λόγω κακοκαιρίας όμως ξενύχτησαν στον τόπο, όπου είναι το μοναστήρι. Σε όνειρο που είδαν και οι δυο, η Παναγία τους υπέδειξε να κτίσουν μοναστήρι πάνω στο ‘στεφάνι’.

Εκεί στο πιο απρόσιτο σημείο (Βλάχου, 2007:134) βρήκαν την εικόνα της Παναγίας, πλάι έκαιγε ένα καντήλι και με θαύμα αναφάνηκε και πόσιμο νερό, που είναι άφθονο και καθαρό έως και σήμερα. Έκτισαν μικρό ναό στο όνομα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Η μικρή πλάκα με τη χρονολογία 1064 δε σώζεται σήμερα, γιατί καταστράφηκε από τους Τούρκους στην επανάσταση των Αγράφων το 1854.

Από σιγίλιο, το οποίο εκδόθηκε το 1677 (Μοναστήρια και προσκηνήματα της Ελλάδας Μονές Αγράφων:89) από τον Πατριάρχη Διονύσιο Δ΄ (1667-1679), προκύπτει ότι η Μονή κηρύχτηκε σταυροπηγιακή και ότι το πρώτο, μικρό καθολικό, ανεγέρθηκε παλαιότερα από τον ιερομόναχο Ανανία.

Με τη μονή συνδέονται πολλά γεγονότα (Μοναστήρια και προσκηνήματα της Ελλάδας Μονές Αγράφων:89) από την προεπαναστατική περίοδο, όταν ο Γεώργιος Καραϊσκάκης οργάνωσε συμβούλια με τους οπλαρχηγούς, για την προετοιμασία του Αγώνα. Ακόμη, χρησίμευσε ως ορμητήριο και καταφύγιο κλεφταρματολών και συνέβαλε σημαντικά στην Επανάσταση του 1821.

Ο σημερινός ναός είναι κτισμένος (Βλάχου, 2007:135) κολλητά με το παλιό, είναι μεγαλύτερος και νεότερος, κτίστηκε στα 1736 και είναι στο όνομα της Ζωοδόχου Πηγής. Κτήτορες του νεότερου ναού είναι οι πατέρες Παρθένιος, Ιωνάς, Γαβριήλ και Ανανίας.

Εικόνα 25: Γενική άποψη της μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σπηλιάς Κουμπουριανών με το περιβάλλοντα χώρο.

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:100

2.1.11 Ιερά Μονή Μούχας

Τρία περίπου χιλιόμετρα νότια του σημερινού οικισμού της Μούχας (Μαγόπουλος, 2008:19) και σε υψόμετρο 1040 μέτρων, βρίσκεται η περίφημη Μονή της Μούχας, η οποία ετιμάτο επ'ονόματι της Γεννήσεως της Θεοτόκου.

Στη θέση του πάνω στους μισογκρεμισμένους τοίχους της Μονής ύψους 1,80 - 2,00 μέτρων, (Μαγόπουλος, 2008:19) περί το 1938 ανήγειραν το ναό του Αγίου Τρύφωνα, μέχρι το ύψος των 4 μέτρων, αλλά μικρότερου πάχους. Με βάση λοιπόν τη διαφορετική τοιχοδομή, τα υλικά κατασκευής της Μονής (πωρόλιθοι, πλίνθοι, πέτρες), μερικά άλλα στοιχεία της οικοδομής (κόγχες, κίονες, κλίτη, λιθανάγλυφα), (Μαγόπουλος, 2008:25-32) σύμφωνα με τον Καρατζόγλου μας έδωσε την παρακάτω εμπεριστατωμένη και λεπτομερή περιγραφή της Μονής της Μούχας: «(...) Το ερειπωμένο καθολικό αποτελείται από κυρίως ναό μέσων εξωτερικών διαστάσεων 9,44x12,60 μ. (χωρίς τους χορούς και την κόγχη του ιερού) και νάρθηκα μέσων

εξωτερικών διαστάσεων 9,32x4,68 μ. προσκολλημένον στα δυτικά. Οι αρχικοί τοίχοι του ναού δεν σώζονται παρά μόνο μέχρις ύψους 1,80-2,00 μ. από το δάπεδο και έχουν συμπληρωθεί πρόσφατα μέχρις ύψους 4 μ. περίπου με πάχος τοίχου μικρότερο απ' το αρχικό. Ο ναός έχει στεγαστεί με πρόχειρη ξύλινη στέγη και επικάλυψη από κυματοειδή λαμαρίνα και στους χορούς με μπετόν. Ο νάρθηκας είναι ασκεπής και σε προχωρημένη ερείπωση. Μέχρι το 1929 σωζόταν, ως φαίνεται όρθιο μόνο το ιερό του καθολικού».

Το καθολικό της Μ. Μούχας είναι το δεύτερο μεγαλύτερο σε επιφάνεια βασικού εσωτερικού ορθογωνίου (δηλαδή, χωρίς τις κόγχες των χορών, του ιερού...) με 80,79 μ², μετά το νεότερο της Μ. Σπηλιάς (81,58μ²). Το ίδιο ισχύει και για την εξωτερική επιφάνεια του ναού (129,7μ²). Ο νάρθηκας είναι τόσο στην εσωτερική όσο και στην εξωτερική του επιφάνεια ο μεγαλύτερος απ' όλων των μονών με 29,26 μ² και 43,59 μ² αντίστοιχα. Το συνολικό κυρίως του ναού και νάρθηκα είναι το μεγαλύτερο των αντιστοιχών συνόλων των άλλων μονών με 173,63 μ². Υστερεί σε συνολική έκταση μόνο έναντι δυο μονών: της Μ. Κορώνας, επειδή αυτή έχει επιπλέον και παρεκκλήσι και κυρίως έναντι της Μ. Ρεντίνας που έχει δύο παρεκκλήσια και εξωνάρθηκα.

Τυπολογικά το καθολικό ανήκει στον τρίκλιτο αθωνικό τύπο και ειδικότερα στην σύνθετη τετρακίονια παραλλαγή του. Δεν ξέρουμε βέβαια αν ο τρόπος και το ύψος κάλυψης των ανατολικών πλαγίων διαμερισμάτων και των παραβημάτων ήσαν ίδια ή διαφορετικά. Πάντως, αφού η ανωδομή έχει χαθεί, κρίνοντας μόνον απ' την κάτοψη, παρατηρείται μεγάλη ομοιότητα με το καθολικό της Μ. Δρακότρυπας όπου δεν υπάρχουν τοίχοι που συνδέουν τους πεσσούς του ιερού με τους εξωτερικούς τοίχους (ανατολικό, νότιο και βόρειο), αλλά μόνο τόξα. Έτσι φαίνεται πως ήταν και το εξεταζόμενο καθολικό, αν θεωρήσουμε ότι η κάτοψη δεν έχει ριζικά αλλοιωθεί. Αυτό βέβαια μόνο με σκαφική έρευνα στα θεμέλια μπορεί να διαπιστωθεί.

Η αναλογία πλάτους των πλαγίων κλιτών προς το κεντρικό είναι 1:1,82 αντίθετα με όλα τ' άλλα καθολικά της μελέτης, όπου η αναλογία αυτή είναι περίπου 1:2. Αυτό σημαίνει ότι σε σχέση με τα άλλα καθολικά οι κίονες της Μ. Μούχας είναι τοποθετημένοι μακρύτερα από τους εξωτερικούς τοίχους, ενώ το άνοιγμα που συμφωνεί με την οψιμότητα της εποχής του (1789). Οι αποστάσεις των τεσσάρων κίωνων που σώζονται στο κέντρο του καθολικού, κυμαίνονται από 2,95 ως 3,20 μ. ενώ η διάμετρος τους από 45 ως 50 εκ. αν και φυσικά λόγω του σοβά που τους

καλύπτει δεν ξέρουμε ούτε αν είναι όλοι αρχικοί, (μάλλον είναι) ούτε την ακριβή αρχική τους διάμετρο.

Ο κυρίως ναός χωρίζεται από το ιερό με δύο πεσσούς διατομής 65x65 εκ. και με νεότερο χτιστό τέμπλο που έχει τις τρεις θύρες και έξι θέσεις εικόνων. Το κυρίως ιερό βήμα δε χωρίζεται από τα παραβήματα με τοίχους, αλλά επικοινωνεί ελεύθερα μέσω τόξων σήμερα γκρεμισμένων που θα κατέληγαν στους εξωτερικούς τοίχους και στους δυο πεσσούς. Η κεντρική κόγχη του ιερού στο βαθμό που διατηρεί το αρχικό της σχήμα είναι κάπως μικρότερη από ημικύκλιο (χορδή 2,84 μ. βέλος 1,28μ.) Εκτός, από την κεντρική κόγχη το ιερό διαθέτει τρεις ακόμη: της Προθήσεως, του Διακονικού, εκατέρωθεν της κεντρικής και το θαλασσίδιον στο βόρειο τοίχο. Είναι και οι τρεις βαθύτερες από ημικύκλιο και ελαφρά ακανόνιστες. Εξωτερικά η κεντρική κόγχη προβάλλει σαν πεντάπλευρη, ενώ οι δυο των παραβημάτων εγγράφονται στο πάχος του σημερινού ανατολικού τοίχου. Ωστόσο χαμηλά υπάρχουν σαφή ίχνη των αρχικών παράπλευρων κογχών που ήσαν και οι δύο τρίπλευρες εξωτερικά. Επίσης, εξωτερικά σώζεται το χαμηλό τμήμα της κεντρικής κόγχης που ήταν πεντάπλευρη όπως και η σημερινή, αλλά με μεγαλύτερο πάχος τοίχου. Σημειώνεται ακόμη ότι εξωτερικά οι κόγχες των παραβημάτων τέμνονται με την κεντρική πάνω στο επίπεδο του ανατολικού τοίχου. Μια μικρή κυκλική εσοχή για το λιβάνι διαμέτρου 10εκ. που διαμορφώνεται από πήλινο αγγείο βρίσκεται αμέσως νότια από την Πρόθεση. Τέλος μια τοξωτή και ορθογωνική σε κάτοψη εσοχή στον νότιο τοίχο χρησιμεύει σαν ντουλάπα. Η Αγία Τράπεζα που φαίνεται νεότερη αποτελείται από χτιστό πεσσό διατομής 798x79 εκ. με μια πλάκα 100x100x6 εκ. από πάνω του.

Στον κυρίως ναό οι κόγχες των χορών είναι πρακτικά ημικυκλικές (του βόρειου χορού ελάχιστα μεγαλύτερη και του νοτίου ελάχιστα μικρότερη από το ημικύκλιο). Οι χοροί συνδέονται με τους κορμούς τοίχους του ναού εσωτερικά μέσω οδοντώσεων εν εσοχή διαστάσεων 15x15 εκ. περίπου, που όμως δεν φθάνουν ως το δάπεδο αλλά σταματούν περίπου 1μ. ψηλότερα απ' αυτό. Αντίθετα στην κεντρική κόγχη του ιερού δεν σώζεται παρόμοια διάταξη. Το δάπεδο του ιερού είναι νεότερο και βρίσκεται 12 εκ. ψηλότερα από του κυρίως ναού, χωρίς να ξέρουμε αν αυτό συνέβαινε και στην αρχική φάση.

Η αναλογία του εσωτερικού τετραπλεύρου του ναού είναι 1:1,42 ενώ του κυρίως ναού, (χωρίς το ιερό) είναι 1:1,12 δηλαδή κοντά στο τετράγωνο, με ελαφρά

υπεροχή του κατά μήκος άξονα. Τα τέσσερα πλάγια διαμερίσματα έχουν τις ίδιες πρακτικά διαστάσεις 1,65x2,15 μ. δηλ. αναλογία 1:1,30 ενώ τα παραβήματα (Πρόθεση και Διακονικό) έχουν διαστάσεις 1,50x1,75μ. ήτοι αναλογία 1:16 δηλαδή είναι λίγο πιο τετράγωνα. Η κάλυψη τους θα πρέπει να ήταν των μεν πλαγίων διαμερισμάτων με σταυροθόλια, των δε παραβημάτων πάλι με σταυροθόλια, ασπίδες ή κάμαρες.

Στο ιερό υπάρχουν ένα τοξωτό παράθυρο στο νότιο τοίχο, ένα στενό στον άξονα της κόγχης και ένας φεγγίτης ψηλά στον ανατολικό τοίχο. Στον κυρίως ναό υπάρχουν ένα τοξωτό παράθυρο, ένα ορθογωνικό στο νότιο τοίχο και ένα δίβολο τοξωτό στον άξονα του νότιου χορού. Στο βόρειο τοίχο υπάρχει μόνο ένα παράθυρο κοντά στο τέμπλο και το μονόβολο στον άξονα της κόγχης του βορείου χορού.

Μεταξύ του κυρίως ναού και του νάρθηκα υπήρχαν τρεις θύρες, από τις οποίες οι δύο πλαϊνές σήμερα είναι κλεισμένες με λεπτό τοίχο. Έτσι στον νάρθηκα σχηματίζονται δυο ορθογωνικές σε κάτοψη εσοχές. Η κεντρική θύρα έχει τις προς το εξωτερικό παραστάδες της σε προσχώρηση.

Ο ερειπωμένος νάρθηκας (μέσες εσωτερικές διαστάσεις 3,85x7,65μ.) δεν παρουσιάζει προεξέχουσες παραστάδες στην εσωτερική παρειά των τοίχων του. Στον νότιο τοίχο του νάρθηκα υπάρχει πόρτα που μέσω τεσσάρων σκαλοπατιών επικοινωνεί με το εξωτερικό έδαφος που βρίσκεται 76 εκ. υψηλότερα. Το δάπεδο του νάρθηκα είναι 19 εκ. υψηλότερα από του κυρίως ναού. Στο δυτικό τοίχο του νάρθηκα υπάρχει άλλη πόρτα πλάτους 1,21 μ. σήμερα τοιχισμένη. Το κατώφλι της πόρτας αυτής βρίσκεται 39 εκ. υψηλότερα απ' το δάπεδο του νάρθηκα, με τον οποίο συνδέεται με δύο ημικυκλικά σε κάτοψη σκαλοπάτια.

Σήμερα λόγω πτώσεως των υλικών δομής του καθολικού, το περιβάλλον έδαφος είναι αρκετά ψηλότερα από ότι αρχικά. Στο νάρθηκα η στάθμη του εδάφους είναι ψηλότερα απ' το δάπεδο του κατά 1,20 μ. στη νότια πλευρά και ως 2,00-2,20 μ. στην δυτική και βόρεια πλευρά. Η διάταξη της θολοδομίας του νάρθηκα μας είναι άγνωστη.

Όσον αφορά τις οικοδομικές φάσεις του καθολικού διακρίνεται κατ' αρχάς μια μερική ανακατασκευή μέχρις ύψους 4μ. περίπου από το δάπεδο που έγινε περί το 1938. Σ' αυτήν χρησιμοποιήθηκαν σχεδόν αποκλειστικά τα υλικά του κατεστραμμένου ναού που είναι οι πέτρες, πωρόλιθοι, πλίνθοι και λίγα λιθανάγλυφα

τεχνοτροπίας 18^{ου} αι. Τότε πιθανώς μεταφέρθηκε και το τέμπλο του ναού στην Κοίμηση της γειτονικής Καστανιάς.

Εικόνα 26. Λιθανάγλυφο νότιας πλευράς της μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σπηλιάς Κουμπουριανών με το περιβάλλοντα χώρο.

Πηγή: Μαγόπουλος, 2008:26

Εικόνα 16. Λιθανάγλυφο νότιας πλευράς της μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σπηλιάς Κουμπουριανών με το περιβάλλοντα χώρο.

Πηγή: Μαγόπουλος, 2008:28

Εικόνα 17. Λιθανάγλυφο νότιας πλευράς της μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σπηλιάς Κουμπουριανών με το περιβάλλοντα χώρο.

Πηγή: Μαγόπουλος, 2008:30

Μια προηγούμενη φάση είναι η αινιγματική «μετακένις» της επιγραφής του 1789, η οποία πιθανόν να ήταν «ανακαίνησις», δηλαδή επέκταση ή ανακατασκευή αν δεν ήταν «μετακίνησις», δηλαδή αλλαγή τόπου, πράγμα λιγότερο πιθανό. Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή, ο βόρειος και νότιος τοίχος του ναού εσωτερικά ύψους 1,80-2,00μ. από το δάπεδο έχουν πάχους 1μ. Αυτοί οι τοίχοι λοιπόν είναι φανερό ότι ανήκουν στη φάση προ της τελευταίας καταστροφής και πρόχειρης συμπλήρωσης, δηλαδή σ' εκείνην του 1789. Στο δυτικό τοίχο μέχρις ύψους 3,30 μ. το πάχος του είναι 0,85 μ. και από κει και πέρα έχουμε την ανακατασκευή του 1938 με πάχος περίπου 0,65 μ. όπως και στους δύο μακρούς τοίχους. Πιθανόν λοιπόν το παχύτερο κάτω μέρος του τοίχους αυτού να ανήκει στη φάση του 1789. Η ρηχή (βάθους 6εκ.) ελλειψοειδής εσοχή πάνω από την κεντρική είσοδο του κυρίως ναού ανήκει στην ανακατασκευή του 1938, αλλά πρέπει να υπήρχε παρόμοια και αρχικά.

Ο ανατολικός τοίχος του ναού δεν παρουσιάζει εσωτερικά διαφορά πάχους. Στο εξωτερικό του όμως μέρος παρατηρούμε ότι: α) χαμηλά διατηρούμενα θεμέλια από τρίπλευρες κόγχες Πρόθεσης και Διακονικού β) στην κεντρική κόγχη χαμηλά το πάχος είναι μεγαλύτερο (0,85μ.), ενώ σε ύψος 40 εκ. από το δάπεδο περιορίζεται στα 0,67 μ. Ο πρώτος δόμος του πάχους 0,67μ. τοίχου είναι από γκρίζα πέτρα και έτσι διαφοροποιείται από την πιο πάνω απ' αυτόν τοιχοδομία. Επίσης, στο ανατολικό άκρο του νοτίου τοίχου τρεις δόμοι από σχετικά μεγάλες γκρίζες πέτρες, ίδιες με του ιερού διαφοροποιούνται σαν υλικό και τρόπος δομής από τους πάνω απ' αυτούς δόμους. Έτσι θεωρούμε ότι οι δόμοι αυτοί ανήκουν σε φάση προγενέστερη του 1789, πιθανότατα στη φάση του 16^{ου} αι., την οποίαν ορίζει ένα ευαγγέλιο της Μονής του 1575 που αναφέρει ο Ιεζεκιήλ.

Ο νάρθηκας είναι μεταγενέστερος από τον κυρίως ναό, όπως δείχνουν οι σαφείς αρμοί που υπάρχουν μεταξύ τους. Στο νάρθηκα βρήκαμε σπόνδυλο από λευκή σκληρή πέτρα διαμέτρου 26 εκ. Όμοιος ακριβώς σπόνδυλος είναι ενσωματωμένος στον ανατολικό τοίχο, νότια από την επιγραφή. Είναι άγνωστο σε ποια φάση του ναού και σε πιο τμήμα του ανήκε το κυκλικό υποστήλωμα στο οποίο ήταν τοποθετημένα τα δύο τεμάχια. Πάντως δε φαίνεται να ανήκαν στους τέσσερις κίονες του κυρίως ναού που σοβατισμένοι σήμερα έχουν διάμετρο 45 εκ. Βρήκαμε επίσης πολυπρόσωπη εικόνα Μεγάλης Δεήσεως και διαφόρων αγίων διαστάσεων 22,5x28x3 εκ. αχρονολόγητη και πιθανότατα παλιά.

Για τον εσωτερικό χώρο του καθολικού ελάχιστες πληροφορίες γνωρίζουμε, αφού αυτό είναι ερειπωμένο. Ο κεντρικός (κάτω από τον τρούλλο) εσωτερικός χώρος του ωστόσο, όπως προκύπτει από την κάτοψη, πρέπει να ήταν ευρύς αν και κάπως λιγότερο από τ' άλλα καθολικά, αφού η αναλογία των πλαγίων προς το κεντρικό κλίτος είναι κατά μέσον όρο 1:1,82. Η αναλογία αυτή δεν είναι βέβαιη, αφού κάποιои κίονες μοιάζουν μετακινημένοι από την αρχική τους θέση, όπως δείχνουν οι αισθητά άνισες μεταξύ τους αποστάσεις. Πάντως, αφού έχουμε και εδώ υποχώρηση των χορών από τους αντίστοιχους τοίχους, πρέπει να φαντασθούμε ένα πλούσιο εσωτερικό χώρο που θα ήταν αν και μέσα στη μεταβυζαντινή παράδοση.

Ελάχιστα, τέλος μπορούν να ειπωθούν για το εξωτερικό του κτιρίου του 1789, αφού όλο το επάνω από τα 1,80μ. μέρος του κτιρίου έχει καταστραφεί. Όμως, η εσωτερική του ευρύτητα και διάρθρωση (υποχώρηση των χορών) τα εξωτερικά

λιθανάγλυφα της νότιας όψης, η επιγραφή της ανατολικής, η προεξοχή των κογχών των δύο παραβημάτων που στ' άλλα καθολικά (πλην της Μ. Κορώνης) εγγράφονται στον ανατολικό τοίχο και τα υλικά των τοίχων (πωρόλιθοι και τούβλα) πείθουν ότι το καθολικό παρά την οψιμότητα του και την πιθανώς απλοποιημένη διάρθρωση του δεν θα στερείτο μεγαλοπρεπείας συνεχίζοντας επάξια την παράδοση. Δυστυχώς, για τον τρούλο απολύτως τίποτα δεν είναι γνωστό.

Ήταν από τις παλαιότερες μονές της περιοχής (Μαγόπουλος, 2008:19) και ακριβείς πληροφορίες δεν κατορθώσαμε να βρούμε για το χρόνο ίδρυσης της και τον κτήτορα της, ούτε επίσης για το πότε ακριβώς και ποια αιτία καταστράφηκε.

Στα 1833 η Γραμματεία Εκκλησιαστικών σε συνεργασία με τους Βαυαρούς της Αυλής του Όθωνα (Μαγόπουλος, 2008:65) εξέδωσε διάταγμα με το οποίο όσα μοναστήρια ήταν κενά ή είχαν μέχρι έξι μοναχούς έπρεπε να διαλυθούν και η περιουσία να περιέλθει στο κράτος. Αυτό το διάταγμα αφορούσε (Μαγόπουλος, 2008:66) και τη Μονή της Μούχας.

Πολλοί υποστηρίζουν ότι η Μονή της Μούχας εγκαταλείφθηκε, (Μαγόπουλος, 2008:19), γιατί καταστράφηκε από πυρκαγιά. Πράγματι, κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης παρουσίας της έπαθε ζημιές. Η τελευταία, όχι όμως και καταστρεπτική, πυρκαγιά της Μονής συνέβη στις 21 Μαρτίου 1843.

Ο ναός είναι σταυροειδής. Τα δυσκοπότερα σώζονται (Βλάχου, 2007:257, Μαγόπουλος, 2008:49) σήμερα στο Μητροπολιτικό Ναό Καρδίτσας, είναι εξαιρετης τέχνης και γράφουν: «Της Ιεράς Μονής Μούχας Ιωσήφ Ιερομονάχου 1737. Το Ευαγγέλιο, επίσης σώζεται στο ναό της Αγίας Παρασκευής του χωριού Μούχα και γράφει χρόνο έκδοσης ΑΦΟΕ (1575).

Στο Θεολογικό Σπουδαστήριο του Πανεπιστημίου Αθηνών (Μαγόπουλος, 2008:49) υπάρχει χορόδετος κώδικας 70 φύλλων του ΙΕ' αιώνα διαστάσεων 0,25x0,18 με τίτλο «Τροπαρίων ερμηνεία». Περιέχει ερμηνευτικά σχόλια Θεοδώρου του Προδρόμου σε κανόνες Κοσμά του Μελωδού και του Ιωάννη του Δαμασκηνού. Ο κώδικας αυτός που είναι πολύ φθαρμένος και σε πολλά σημεία του δυσανάγνωστος προέρχεται, από τη Μονή της Μούχας Αγράφων και δωρίθηκε στο Θεολογικό Σπουδαστήριο από το λόγιο Μητροπολίτη Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων Ιεζικιήλ Βελανιδιώτη.

Στο ίδιο ανώτατο ίδρυμα (Μαγόπουλος, 2008:50) υπάρχει Ευαγγέλιο που εκδόθηκε το 1539 στη Βενετία και ανήκει στην πρώτη από τις εκδόσεις εντύπων Ευαγγελίων που κυκλοφόρησαν το ΙΣΤ΄ αιώνα. Είναι δεμένο με κατσικίσιο δέρμα καφέ χρώματος πάνω σε ξύλο έντονα σαρακοφαγομένο. Συντηρήθηκε το 1993 για λογαριασμό του Μουσείου Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Στο δωρητήριο σημείωμα αναγράφεται: «ο Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος κ. Ιεζεκιήλ προσφέρει το Ιερόν τούτο Ευαγγέλιον εκδόσεως 1539 της ποτέ Ιεράς Μονής Αγίου Τρύφωνος Μούχας της επαρχίας Καρδίτσας εις της βιβλιοθήκην της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

2.1.12 Ιερά Μονή Παναγίας Πελεκητής Καρίτσας

Νοτιοδυτικά της Καρδίτσας, 25 χιλιόμετρα (Βλάχου, 2007:179) στο δρόμο προς τη λίμνη Ν. Πλαστήρα, σε υψόμετρο 1400 μέτρα, βρίσκεται η Ιερά Μονή Πελεκητής Καρίτσας. Η Ιερά Μονή αρχικά ήταν γνωστή σα Μονή «Αναλήψεως του Χριστού» αργότερα σαν «Παναγία Φανερωμένη» και τέλος επικράτησε το όνομα «Παναγία Πελεκητή», η οποία γιορτάζει και πανηγυρίζει στις 15 Αυγούστου.

Η οικοδόμηση της Ιεράς Μονής (Σιώκας:5-7) θα πρέπει να ξεκίνησε στα χρόνια του Βυζαντίου και λίγο πριν την πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και να συνεχίστηκε σιγά – σιγά. Πολύ πιθανόν η Μονή να ξεκίνησε να χτίζεται, όταν η Δυτική Θεσσαλία ήταν υπό την κατοχή των Σέρβων που διακατέχονταν από έντονα θρησκευτικά συναισθήματα, διότι στα 1420 η περιοχή κατελήφθη από τους βάρβαρους Τούρκους και οι συνθήκες δεν ήταν ευνοϊκές για οτιδήποτε είχε σχέση με την ορθοδοξία.

Ο πρώτος κτήτορας (Βλάχου, 2007:179-180) είναι ο πνευματικός Πορφύριος, σύμφωνα με τη μαρτυρία που προέρχεται από το Σιγίλλιο (Μοναστήρια και προσκυνήματα της Ελλάδας: 73, Σιώκας:11) του πατριάρχη Ραφαήλ Β΄ που σώζεται στο μοναστήρι Βατοπαιδίου και καταλήγει μεταξύ άλλων «...δι' ου η μονή Σωτήρος Χριστού, η υπό του πνευματικού Πορφυρίου εν τη χώρα Καρίτζη της επαρχίας Φαναρίου κτισθείσα, αναγνωρίζεται ως σταυροπηγιακή, εν έτει ΖΡΙΑ (1606) ινδ. Δ' κατά μήνα Αύγουστον». Ασφαλώς πρόκειται για το ναό της Αναλήψεως, ο οποίος πρέπει να ιδρύθηκε πριν το 1500 μ.Χ. και ιστορήθηκε το 1654 από τους ευτελή Ιωάννη, ιερέα Νικόλαο και ιερομόναχο Ιάκωβο.

Δεύτερος κτήτορας (Βλάχου, 2007:180) του μοναστηριού σύμφωνα με την παράδοση και την τοιχογραφία του μοναστηριού, είναι ο νέος οσιομάρτυρας Δαμιανός (1510-1568) (Παΐση, 1993), ο οποίος καταγόταν από το Μερύχοβο του Δήμου Σελλάνων Καρδίτσας, μαρτύρησε στη Λάρισα (Μοναστήρια και προσκυνήματα της Ελλάδας:73) και η μνήμη του γιορτάζεται στις 14 Φεβρουαρίου.

Τρίτος κτήτορας (Βλάχου, 2007:180-182) και των δυο ναών του μοναστηριού αναφέρεται ο ιερομόναχος Παχώμιος, σύμφωνα με σχετικές επιγραφές που βρέθηκαν εκεί. Έγινε στα 1666 και ανακαινίστηκε στα 1674 από τον ευτελή Ιάκωβο και το γιο του Δημήτριο, με δαπάνη των ευσεβών χριστιανών.

Η αρχιτεκτονική (Βλάχου, 2007:182) είναι περίεργη και ανάλογη του φυσικού και τεχνητού σπηλαιίου. Αριστερά της εισόδου βρίσκεται ένας μικρός ναός προς τιμή της Αναλήψεως του Σωτήρος. Είναι μονόκλιτος βασιλική με νάρθηκα. Η σκέπη είναι μια κυλινδρική κάμαρα που στηρίζεται σ' ένα κεντρικό τόξο και ο ναός ιστορήθηκε στα 1654.

Εικόνα 27. Γενική άποψη της μονής Παναγίας Πελεκητής Καρίτσας με τον περιβάλλοντα χώρο της

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:107

Προσπερνώντας κανείς τη λιτή του ναού της Αναλήψεως, προχωρεί στο εσωτερικό της σπηλιάς όπου είναι ο δεύτερος ναός, πιο μεγάλος και νεότερος από τον προηγούμενο, προς τιμή της Παναγίας Φανερωμένης, το οποίο αποτελεί και το

καθολικό του μοναστηριού. Ο νέος είναι βυζαντινός, αθωνικού τύπου, με χορούς δεξιά και αριστερά, χωρίς κίονες και ιστορήθηκε στα 1666 (Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων- Ίερά Μονή Παναγίας Πελεκητής).

Το τέμπλο και στους δυο ναούς (Βλάχου, 2007:183) είναι ξυλόγλυπτο και επιχρυσωμένο μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας. Ειδικότερα, στο ναό της Αναλήψεως, είναι μονόχωρος καμαροσκέπαστος, (Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας Μονές Αγράφων:76) με υπερηψωμένο το κεντρικό τμήμα της κάμαρας, οι αγιογραφίες είναι τεχνοτροπίες της κρητικής σχολής αποδίδονται στους αγιογράφους Ιωάννη, ιερέα Νικόλαο και ιερομόναχο Ιάκωβο, το 1529. Η ιστορήση πραγματοποιήθηκε το 1654. Στο τέμπλο της Αναλήψεως εκτός από τις κυκλικές εικόνες του Δωδεκάορτου, υπάρχει πιο πάνω και άλλη σειρά με προτομές αγίων. Πάνω από το τέμπλο, στο μέσο, υψώνεται επιβλητικά ο χρυσοποίκιλτος ξυλόγλυπτος σταυρός με την αγιογραφία του Σταυρωμένου και τα λυπηρά ανάμεσα σε δυο ξυλόγλυπτους δράκους. Η όλη τεχνοτροπία του σταυρού προσεγγίζει το μπαρόκ.

Το τέμπλο του καθολικού είναι επίσης ξυλόγλυπτου και χρυσοποίκιλτο με δεύτερη σειρά πάλι εικόνων πάνω από το Δωδεκάορτο μέσα σε τοξωτά διάχωρα, που χωρίζουν με κιονίσκους ξυλόγλυπτους με ελικοειδείς αυλακώσεις. Το καθολικό ιστορήθηκε στα 1666 από τον Ιάκωβο και το γιο του Δημήτριο.

Παρά τις κλοπές σε καιρούς εγκατάλειψης, (Μοναστήρια και προσκηνήματα της Ελλάδας Μονές Αγράφων:82) η μονή συνεχίζει να αποτελεί αληθινό μουσείο θρησκευτικής κληρονομιάς. Δεν είναι μόνο τα ξυλόγλυπτα τέμπλα, οι τοιχογραφίες και οι εικόνες. Υπάρχουν σπουδαία ιερά ευαγγέλια, πλούτος σπάνιων βιβλίων και χειρογράφων, όπως το Τυπικό (εκκλησιαστικό βιβλίο) του 1577.

Από τις εικόνες όλες (Βλάχου, 2007:185), η πιο χαρακτηριστική και σπάνια είναι η μικρή φορητή εικόνα που παριστάνει την ‘Παναγία την Ελεούσα’ ή ‘Παναγία της Πελεκητής’. Είναι ζωγραφισμένη σε ξύλο και είναι πλαισιωμένη με ασημένια ποδιά με σκαλισμένους αγγέλους προς τα άκρα και στο κέντρο είναι επιχρυσωμένη και στολισμένη με ημιπολίτιμους λίθους. Η μικρή και θαυματουργή εικόνα έχει διαστάσεις 0,04x0,23μ., η ελαιογραφία με την ασημένια ποδιά έχει διαστάσεις 0,21x0.23μ..

Ο αρχιμανδρίτης Αχίλλιος Σιώκας ευστόχως ισχυρίζεται ότι οι μορφές έχουν αναγεννησιακή επίδραση. Εκεί, επίσης βρίσκεται η παλιότερη τοιχογραφία του αρχιεπισκόπου Αγίου Σεραφείμ (1666).

2.2 Ιεροί Ναοί Νομού Καρδίτσας

2.2.1 Ιερός Ναός Αγίας Μαύρας Φαναρίου

Η παράδοση δέχεται ότι το εκκλησάκι κτίστηκε (Τραυλός, 2002:157, Σωτηρίου, 2010:52) από το χωροδеспότη της Ηπείρου Νικόλαο Ορσίνι το 1332-1333 ή από τους Φράγκους μετά την κατάλυση του Βυζαντίου. Κήκε επί τουρκοκρατίας το 1854.

Εικόνα 28. Το εκκλησάκι της Αγίας Μαύρας

Πηγή: Σωτηρίου, 2010:52

2.2.2 Ιερός Ναός Αγίου Αθανασίου Φαναρίου

Ο Άγιος Αθανάσιος κτίστηκε το 1393 και υπάρχει έως σήμερα (Σωτηρίου, 2010:52). Υπήρξε μετόχιο του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, όπως αναφέρεται σε σιγγίλιο (πατριαρχικό έγγραφο) (Τραυλός, 2002:156) του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Αντωνίου Δ' το 1393, το παρεκκλήσι του Αγίου Αθανασίου «παραχωρείται να το κατέχει ειρηνικώς και ανενοχλήτως η Μονή των Μεγάλων Πυλών κοντά στα Τρίκαλα μετά των Αμπελίων και χωραφίων». Με το ίδιο σιγγίλιο ο πατριάρχης Αντώνιος παραχωρεί στη μονή αυτή και το μετόχιο «εντός του Φαναρίου εις όνομα τιμώμενον της πανυπεράγνου Δεσποίνης και Θεομήτορος».

Το σιγίλλιο που φυλάσσεται στη μονή Δουσίκου μοιάζει με εκείνο του Αδρόνικου Γ΄ και μαρτυρεί την παλαιότητα του εκκλησιδίου του Αγίου Αθανασίου.

Εικόνα 29. Εκκλησία Αγίου Αθανασίου

Πηγή: Σωτηρίου, 2010:54

2.2.3 Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου Αγίου Ακακίου

Ο ναός τους Αγίου Νικολάου χτίστηκε, σύμφωνα με εκτιμήσεις της 7^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων το 14^ο αιώνα. Είναι απλή Βασιλική (Θεοχάρη, 1999, Στεργιούλη, 2016:44) με στέγη σαμαρωτή. Θεωρείται ως η παλαιότερη σωζόμενη εκκλησία αυτής της περιόδου στη δυτική Θεσσαλία και μόνο γι' αυτό το λόγο η ιστορική της αξία είναι πολύ μεγάλη.

Είναι ευδιάκριτα τα τρία σημεία του ναού (Θεοχάρη, 1999) με λίγο υπερηφωμένα από τον κυρίως ναό το ιερό και το γυναικωνίτη. Οι κληματίδες της αμπέλου αποτελούν το μοναδικό διάκοσμο του, καθώς και άλλα μέρη του τέμπλου και του ναού έχουν χρωματισθεί τα τελευταία χρόνια με έντονα χρώματα, τα οποία απέχουν πολύ από τους παλαιούς χρωματισμούς. Οι βυζαντινές εικόνες χρειάζονται καθαρισμό και συντήρηση.

Από τα παλαιότερα αντικείμενα του ναού, (Θεοχάρη, 1999) που διατηρούνται σε σχετικά καλή κατάσταση είναι ο ξύλινος άμβωνας και μερικά στασίδια.

Εντυπωσιακές είναι οι τοιχογραφίες στην κόγχη του ιερού, που μέρα με την μέρα ξεθωριάζουν.

2.2.4 Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου Νεοχωρίου

Σε λόφο στα δυτικά του χωριού, που υψώνεται ακριβώς πάνω από τη λίμνη και διασώζει ίχνη ρωμαϊκού οχυρού, (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:109) κτίσθηκε στα τέλη του 15^{ου} ή στις αρχές του επόμενου αιώνα ο ναός του Αγίου Νικολάου. Πρόκειται για ένα μικρό καμαροσκέπαστο κτίριο με νάρθηκα στα δυτικά, που έχει αλλοιωθεί τα τελευταία χρόνια από προσκτίσματα και κακότεχνα επιχρίσματα. Στο εσωτερικό του όμως σώζεται ο αρχικός διάκοσμος που, αν και ξεθωριασμένος από την υγρασία, δείχνει ένα ενδιαφέρον σύνολο με υψηλά θεολογικά νοήματα (διαφορετικές υποστάσεις του Χριστού στο κέντρο της κάμαρας) και άριστη εκτέλεση από ένα ζωγράφο πρώτης γραμμής. Ο ναός αυτός αποτελεί το μοναδικό σωζόμενο παλιό μνημείο του Νεοχωρίου, ενός εύρωστου οικισμού που υπήρξε το διοικητικό κέντρο των Αγράφων ήδη από το 1525 και έδρα της επισκοπής Φαναρίου και Νεοχωρίου. Οι σημαντικότερες αρχοντικές οικογένειες του Νεοχωρίου, που κατοικούσαν σε πύργους σύμφωνα με την παράδοση και διέθεταν σημαντικές εκτάσεις στο πλούσιο οροπέδιο της Νεβρόπολης, υπήρξαν οι οικογένειες Κουσκουλλά και Μορφέση, οι οποίες αναφέρονται σε κτητορικές επιγραφές των ναών της ευρύτερης περιοχής και σε άλλες πηγές.

Εικόνα 30. Εξωτερική άποψη του ναού, λεπτομέρεια

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:109

2.2.5 Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου Πορτής

Ενοριακός ναός στον τύπο της τρίκλιτης βασιλικής (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:92), χρονολογείται πριν το 1592 σύμφωνα με χάραγμα της νότιας θύρας. Παρουσιάζει ακόμη την ιδιομορφία ότι οι τοίχοι του ήταν κατασκευασμένοι εξολοκλήρου από τούβλα, εκτός από τον ιερό που καταστράφηκε και ξαναχτίστηκε το 1781. Ζωγραφίσθηκε το 1619 από τον αξιόλογο ζωγράφο Ιωάννη που πιθανότητα καταγόταν από την βορειοδυτική Θεσσαλία. Ο ναός ανακηρύχτηκε πατριαρχικό σταυροπήγιο στα 1595 επί πατριάρχη Ιερεμία, θεμελιώθηκε με την παρουσία του ίδιου του μητροπολίτη Λαρίσης Διονυσίου, προσωπικότητας διεθνούς κύρους, ενώ μνημονεύεται και το όνομα του Ρώσου τσάρου Θεόδωρου, στοιχείο ενδεικτικό των υψηλών διασυνδέσεων των ιθυνόντων της περιοχής.

Εικόνα 31. Γενική εξωτερική άποψη του ναού Κοιμήσεως της Θεοτόκου Πορτής

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, 2007:92

Συμπεράσματα

Είναι γεγονός ότι από το 13^ο αι. μ.Χ. μετά τη διάλυση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (Θεοχάρη, 2004:46) και την επικράτηση των Δυτικών αρχόντων, οι οποίοι ήταν καθολικοί, παρατηρήθηκε από τη μεριά των Βυζαντινών αυτοκρατόρων και των Ελλήνων αρχόντων της υπόλοιπης Ελλάδας ένα έντονο ενδιαφέρον για την Ορθοδοξία που εκφραζόταν κυρίως μέσα από τα μοναστηριακά συγκροτήματα. Οι μονές ήταν σημαντικά θρησκευτικά και πολιτιστικά κέντρα, τα οποία είχαν τη δυνατότητα να επηρεάζουν καθοριστικά και να προπαγανδίζουν πολιτικά τον πληθυσμό της περιοχής τους. Έτσι πολλοί τοπικοί άρχοντες, μεγάλοι γαιοκτήμονες, ακόμη και αυτοκράτορες έκαναν μεγάλες δωρεές σε διάφορα μοναστήρια για να αυξήσουν το κύρος τους, αλλά και τη δύναμη τους κερδίζοντας την πολιτική συμπαράσταση των ηγουμένων των μοναστηριών.

Ο νομός Καρδίτσας έχει πάνω από 29 μοναστήρια, (Βλάχου, 2007:274) από τα οποία τα 11 είναι ενεργά (6 ανδρών και 5 γυναικών) και τα υπόλοιπα, όσα δεν είναι ερειπωμένα, λειτουργούν την ημέρα της γιορτής του αγίου που τιμούν. Όλα αυτά τα μοναστήρια βρίσκονται κυρίως στον ορεινό όγκο του νομού και ιδιαίτερα στην περιοχή των Αγράφων. Τα μοναστήρια αυτά ιδρύθηκαν μεταξύ του 15^{ου} και 17^{ου} αι. μ.Χ., την περίοδο της τουρκοκρατίας στην Ελλάδα.

Στην περιοχή του Νομού Καρδίτσας είχαμε τη δυνατότητα να γνωρίσουμε τις Ιερές Μονές και τους Ιερούς Ναούς κατά τη Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Περίοδο. Αναφερθήκαμε αναλυτικά στις παρακάτω Ιερές Μονές: Ιερά Μονή Αγία Τριάδα Σαΐκας Αγράφων, Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννου Προδρόμου Παλιουρίου, Ιερά Μονή Γενεσίου Θεοτόκου Μεσοβουνίου, Ιερά Μονή Γενεσίου της Θεοτόκου Κωστή Κουμπουριανών, Ιερά Μονή Γεννήσεως της Θεοτόκου Κορώνας, Ιερά Μονή Γεννήσεως της Θεοτόκου Νεράϊδας, Ιερά Μονή Ελεούσας Λυκουσάδας, Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Ρεντίνας, Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Πέτρας Καταφυγίου, Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σπηλιάς Κουμπουριανών, Ιερά Μονή Μούχας, Ιερά Μονή Παναγίας Πελεκητής Καρίτσας και στους Ιερούς Ναούς: Ιερός Ναός Αγίας Μαύρας Φαναρίου, Ιερός Ναός Αγίου Αθανασίου Φαναρίου, Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου Αγίου Ακακίου, Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου Νεοχωρίου, Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου Πορτής.

Πέρα όμως από την Εθνική και Χριστιανική προσφορά τα μοναστήρια (Βλάχου, 2007:275) ήταν κέντρα, όπου άνθησαν οι τέχνες, η ζωγραφική, η αγιογραφία, η ξυλογλυπτική και η αρχιτεκτονική (Στεργιούλη, 2012:50). Ο Θρησκευτικός τουρισμός, αποτελεί σημαντικό πόλο έλξης για μεγάλο αριθμό τουριστών, γεγονός που ισοδυναμεί με την οικονομική άνθηση στην περιοχή. Σε όλα τα τοπικά διαμερίσματα υπάρχουν πολυάριθμα μοναστήρια βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου, καθώς και αξιόλογες εκκλησίες, μνημεία και αξιοθέατα σπάνια.

Βιβλιογραφία

1. Carile, & Cavallo, G. *Τα ανέκδοτο χρυσόβουλο του Αυτοκράτορα Αδρόνικου Γ' Παλαιολόγου για τη Μονή Λυκουσάδας (1332;)*, μετάφραση Ντεσλή – Αποστολάκη Κατερίνα. Στο Θεσσαλικό Ημερολόγιο (1989) τόμος 15^{ος}, 2^ο αφιέρωμα, Λάρισα
2. Donald, M. N., *Οι τελευταίοι αιώνες του Βυζαντίου 1261-1453*, μετάφραση Στάθης Κομνηνός, Αθήνα: Παπαδήμα
3. Αναπτυξιακή Καρδίτσας, & Αναπτυξιακή Ανώνυμη Εταιρεία ΟΤΑ. *Επιχειρησιακό πρόγραμμα Δήμου Ιθώμης 2007-2010*
4. Δήμος Ιθώμης. *Δήμος Ιθώμης, οδοιπορικό στο βασίλειο των μύθων & της παράδοσης*
5. *Δήμος Καρδίτσας, πολιτιστικός οδηγός*, ΔΕΤΑΚ
6. Δήμος Μουζακίου, Επίσημη Διαδικτυακή Πύλη. Ανακτήθηκε στις 15/2/2018 από: <http://www.mouzaki.gr/index.php/dimos/diamerismata/fanari>
7. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, (1982). Σπουδαστήριο Ιστορίας και Αρχιτεκτονικής, *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση Churches in Greece 1453-1850*, τόμος II, Αθήνα
8. Ένωση Αγραφιωτικών χωριών Ν. Καρδίτσας (1993) *Αι ιεραί μοναί της Πίνδου*, Καρδίτσα .
9. Θεοχάρη, Μ. (1999). *Άγιος Ακάκιος*, Ιστορικό λεύκωμα ημερολόγιο 1999
10. Θεοχάρη, Μ. (2000). *Λοξάδα & Κόμπελος Καρδίτσας*, Ιστορικό λεύκωμα ημερολόγιο 2000
11. Θεοχάρη, Μ. (2004). *Το Μοναστήρι της Λυκουσάδας (σημερινή Λοξάδα) και η διαχρονική ιστορία του*
12. Θεοχάρη, Μ. (2004). Το Μοναστήρι της Λυκουσάδας (σημερ. Λοξάδα) και η Διαχρονική ιστορία του. Στο *Καρδιτσιώτικα χρονικά*, τόμος VII, Καρδίτσα: Εταιρεία Καρδιτσιώτικων μελετών.
13. Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων -Ιερά Μονή Κορώνης. Ανακτήθηκε στις 17/4/2018 από: <http://www.imthf.gr/index.php/features/ieres-mones/47-im-koronis>

14. Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων- Ίερά Μονή Παναγίας Πελεκητής. Ανακτήθηκε στις 17/5/2018 από:
<http://www.imthf.gr/index.php/features/ieres-mones/699-im-panagias-pelekitis>
15. Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων-Ίερά Μονή Άγ. Ίωάννου τοῦ Προδρόμου Παλιουρίου. Ανακτήθηκε στις 17/4/2018 από:
<http://www.imthf.gr/index.php/features/ieres-mones/704-im-ag-ioannou>.
16. Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων-Ίερά Μονή Άγίας Τριάδος Σάϊκας. Ανακτήθηκε στις 17/4/2018 από:
<http://www.imthf.gr/index.php/features/ieres-mones/848-im-saikas>
17. Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων-Ιερά Μονή Πέτρας Καταφυγίου. Ανακτήθηκε στις 23/4/2018 από:
<http://www.imthf.gr/index.php/features/ieres-mones/700-im-petras-katafygiou>
18. Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων-Ιερά Μονή Ρεντίνης. Ανακτήθηκε στις 21/5/2018 από: <http://www.imthf.gr/index.php/features/ieres-mones/85-im-rentinis>
19. Ιερά Μονή Κορώνης (2014). Ανακτήθηκε στις 17/4/2018 από:
<http://www.monikoronis.gr/index.php/about-us/our-history>
20. Ιερά Μονή Κορώνης, (2003). *Ιερά Μονή Κορώνης*, έκδοση Ιερά Μονή Κορώνης
21. Καλτσούλα, Δ., (1979). *Η Μεγαλόχαρη της Αργιθέας, Παναγία η Σπηλιώτισσα*, Αθήνα
22. Κανέλλου, Κ., (1993). *Το μοναστήρι και οι εκκλησίες της Ρεντίνας*, Σύλλογος των απανταχού Ρεντινιωτών, Αθήνα
23. Καστρολόγος-Κάστρα της Ελλάδας, Ανακτήθηκε στις 15/3/2018 από:
<http://www.kastra.eu/castlegr.php?kastro=fanari>
24. Κλήμος, Γ., (2005). Η παρρησία της Μονής Πέτρας.
25. Κλήμος, Α. Γ., (2005). *Η Παρρησία της Μονής Πέτρας. Στο Καρδισιώτικα χρονικά*, τόμος VIII, Καρδίτσα: Εταιρεία Καρδισιωτικών μελετών.

26. Κλήμος, Α. Γ., (1997). *Οι Κτήτορες της Μονής Πέτρας Καταφυγίου*. Στο *Καρδιτσιώτικα χρονικά*, τόμος III, Καρδίτσα: Εταιρεία Καρδιτσιώτικων μελετών.
27. Κλήμος, Γ., (1997). *Οι κτήτορες της Μονής Πέτρας – Καταφυγίου*
28. Κλήμος, Γ., (2001). *Το χρονικό της Ιεράς Μονής Πέτρας Καταφυγίου*, Καρδίτσα
29. Μαγόπουλος, Β., (2008). *Η πάλαι ποτέ Ιερά και Σεβάσμια Μονή της Μούχας των Αγράφων*, Καρδίτσα
30. Μαγόπουλος, Β., (2016). Μια περιγραφή της Ι. Μ. Κορώνας από τον Αλέξανδρο Μέρο το 1910. Στο Γνώση και Γνώμη (2016) *Ιερά Μονή Ρεντίνας*, Περιοδική έκδοση της ένωσης επιστημόνων Ν. Καρδίτσας, τόμος 24, Καρδίτσα.
31. Μαντζανά, Κ., (2008). *Κάστρα – σύμβολα πόλης: ανάδειξη & διαχείριση της κοινής κληρονομιάς*, διημερίδα στις 13 & 14 Οκτωβρίου 2008, Καβάλα
32. Μοναστήρια και προσκυνήματα της Ελλάδας. *Μονές Αγράφων*, υπό την αιγίδα της Μ.Κ.Ο. «Αλληλεγγύη» της Εκκλησίας της Ελλάδος
33. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας Ν.Ε. Παιδείας – Πολιτισμού, (2006). *Εγχειρίδιο Τοπικής Ιστορίας*, Β έκδοση, Καρδίτσα
34. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, (2007). *Οδοιπορικό στα Μνημεία του Νομού Καρδίτσας, Αρχαιότητες – Ναοί – Νεότερα Μνημεία*
35. Παΐση, Κ., (1993). *Ο αγραφιώτης Άγιος Δαμιανός, ο νέος οσιομάρτυρας*, εκκλησιαστικό συμβούλιο της Καρύτσας Δολόπων, Αθήνα
36. Πούλου, Π., (1977) *Παναγία η Σπηλιώτισσα*, Θεσσαλονίκη
37. Πούλου, Π., (1987) *Η Ιερά Μονή Κορώνης*, εκδόσεις Ι. Μονή Κορώνης
38. Σδρόλια Σ., (2012). *Οι τοιχογραφίες του καθολικού της μονής Πέτρας (1625) και η ζωγραφική των ναών των Αγράφων του 17^{ου} αιώνα*, Υπουργείο παιδείας και θρησκευμάτων, πολιτισμού και αθλητισμού, Γενική Γραμματεία Πολιτισμού, Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Θεσσαλικών Σπουδών, Μελέτες Ι, Βόλος
39. Σιώκας, Α., *Ιερά Μονή Παναγίας Πελεκητής*
40. Σοφιανός, Δ., (2000) *Τα υπέρ της Μονής της Παναγίας της Λυκουσάδος του Φαναρίου Καρδίτσας, παλαιά βυζαντινά (ΙΓ' και ΙΔ' αι.) και τα προβλήματα χρονολόγησης και ταύτισης τους*, Θεσσαλονίκη
41. Σοφιανός, Δ., (2006) *Τα υπέρ της Μονής της Παναγίας της Λυκουσάδος του Φαναρίου Καρδίτσας, παλαιά βυζαντινά (ΙΓ' και ΙΔ' αι.) έγγραφα (Χρυσόβουλλα κ.α.)*, Εταιρεία Βυζαντινών Σπουδών, Αθήνα

42. Σπανός, Β., (2003). Ένα ανέκδοτο Σιγίλιο για την Μονή της Κορώνας. Στο Θεσσαλικό Ημερολόγιο, τόμος 44^{ος}, Λάρισα
43. Στεργιούλη, Ε., (2012) *Επίδραση τουριστικών δραστηριοτήτων στο περιβάλλον: Λίμνη Πλαστήρα Καρδίτσας*, πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών «Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Έργων Υποδομής» της σχολής Θετικών Επιστημών και Τεχνολογιών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.
44. Στεργιούλη, Ε., (2016) *Στρατηγικές ανάδειξης και ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού με βάση προσανατολισμένες σε έργα (projectoriented) οργανωτικές και λειτουργικές διαρθρώσεις: Η περίπτωση της Δημοτικής Ενότητας Ιθώμης του Δήμου Μουζακίου (Ν. Καρδίτσας)*, πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών «Διοίκηση και Διαχείριση έργων και Προγραμμάτων» του τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων, της σχολής Διοίκησης και Οικονομίας, του ΤΕΙ Θεσσαλίας.
45. Σωτηρίου, Λ., (2010) *Φανάρι, Δήμου Ιθώμης Θεσσαλίας, από το χτες στο σήμερα*. Σαββάλας.
46. Τραυλός, Χ., (2002) *Η Θεσσαλική Ιθώμη Το Φανάρι*. Σαββάλας.